

Dr. JOS. KACHNÍK.

Náboženský cit dle nauky modernistů.

Již delší dobu ozývá se v časopisech paedagogických hlas, aby při vyučování náboženství a při náboženské výchově vůbec kladl se důraz na cit. Jsou to zvláště laikové, kteří tento požadavek kladou. Ba ustálil se i v praktickém životě názor, že náboženství jest pouze záležitostí citu. Čím více ve vzdělanějších třídách mizí rozumová znalost náboženství, tím více se názor tento ustaluje.

Na první pohled zdálo by se, že směr tento původ svůj má v jakési duševní netečnosti vůči osvojování si pravd náboženských. Není však tomu tak. Kořen tkví hlouběji. Ukázal to v obsažné své encyklice Parcendi Dominici gregis ze dne 8. září 1907 sv. otec Pius X., pojednávaje o naukách modernistů.

Jak vzniká cit náboženský? Nazíráním ideovým. Náboženská pravda se předkládá, rozum ji přijímá a poznává v její velkoleposti a kráse a duše k ní přilne. Od poznání pokračuje duch k citu. Duch pak poznává Boha, jeho vlastnosti a díla jednak z přírody, jednak z učení Ježíše Krista, Syna Božího, či ze zjevení. Co ale dí modernismus?

„Východištěm náboženské filosofie — dí encyklika — jest modernistům agnosticismus, t. j. nauka, dle níž rozum lidský omezuje se na jevy či na předměty viditelné a na způsob, jímž se jeví: těchto hranic překročení nemá ani práva ani moci. Proto nemůže se ani k Bohu povznést, aniž jeho existenci z viditelných věcí poznati. Z toho modernisté dovozují, že Bůh nijak nemůže býti ani předmětem vědy ani podmětem dějezpytu.“

Proto prý theologie nenáleží do stupnice věd a na universitu (prof. Masaryk), vyučování náboženství nenáleží do školy, kdež se věda pěstuje (uč. Černý). Odkud se vzaly tyto nauky? Osvojili si je, bohužel, i někteří katoličtí spisovatelé z Comtea, jenž učil, že vědecké poznání omezuje se jen na zjevy viditelné, a ze Spencera, jenž prohlásil, „že nemožno nám pochopiti poslední příčinu všehomíra a že absolutno zahajuje se závojem neproniknutelným.“¹⁾ Tomuto „absolutnu“ či „nepoznatelnému“ věnoval Spencer celou první kapitolu ve své „Filosofii souborné“,²⁾ kdež jeho naprostý agnosticismus zřejmě vyniká.³⁾ Zásady Comteovy u nás rozšířil prof. Masaryk, nauky Spencerovy

¹⁾ Vychování rozumové, mravné a tělesné, přel. J. Úlehla str. 35.

²⁾ Filosofie souborná, přel. Dr. Em. Peroutka.

³⁾ Dr. K. Statečný, Spencerovo „Nepoznatelné“, Praha 1906.

přijali za své učitelé tak zvaní pokrokoví, takže se Fr. Merta v „Učiteli“ 1901, str. 8., vyjádřiti mohl: „Filosofie Spencerova nabývá v poslední době značně přívrženců a těší se u nás velké oblibě.“ Odtud vysvětluje se onen boj, jenž se u nás nejen proti náboženství katolickému, ale křesťanskému vůbec vede. Neboť k čemu spěje nutně agnosticismus? Papež Pius X. odpovídá v encyklice: k upírání i přirozené theologie jakožto vědy, k upírání všeho nadpřirozeného zjevení, k upírání božské přirozenosti Ježíše Krista a tajemství jeho života a smrti, jeho z mrtvých vstání a nanebevstoupení; zkrátka k upírání všeho nadpřirozeného a božského v dějinách jeho života. Vidno již, jaké důležitosti encyklika i u nás nabývá.

Ale fakt náboženství jest přece zde, i potřebuje vysvětlení. Modernisté vysvětlují jej hnutím srdce či citem. „Jelikož jest Bůh předmětem náboženství, jest usuzovati, že víra, začátek to a základ každého náboženství, záležitosti musí v jakémsi nejvnitřnějším citu, jenž vzniká z potřeby božství. Tato potřeba božství o sobě nemůže náležeti v oblast toho, čeho jsme si vědomi, jelikož se pocituje jen za jistých příznivých okolností, ale skrývá se napřed vespod vědomí, či, jak se dle moderní filosofie praví, v podvědomí; tam skrývá se i její kořen, jehož postihnouti nelze. Ale snad se někdo otáže, jak se tato potřeba božství, již prý člověk sám v sobě pocituje, stává náboženstvím? Modernisté odpovídají: Vůči nepoznatelnému ať prostírá se mimo člověka a nad viditelnou přírodou, aneb skrývá se uvnitř člověka v podvědomí, vzbuzuje potřebu božství v duši k náboženství náchylné, zvláštní cit jakýs, aniž tomu, jak fideismus praví, soud rozumu předcházet. Tento cit pojímá samu realitu božskou, a to nejen jakožto svůj předmět, ale i jakožto svou nehlubší příčinu: člověk sjednocuje se jaksi s Bohem... V tomto citu zjevuje se Bůh duším, i jest tento cit zároveň zjevením... a jelikož jest Bůh předmětem a zároveň příčinou víry, jedná toto zjevení o Bohu a jest zároveň od Boha, či Bůh jest tu zároveň zjevujícím se a zjeveným... Náboženský cit, vyvěrající životní vtomnosti z úkrytu podvědomí, jest prý zárodkem každého náboženství a zároveň důvodem všeho, co v náboženství kdy bylo a bude. Z počátku jest prý cit ten hrubý a skoro beztvorný, ale pone náhlu mohutní prý s vývojem života lidského... Toť prý původ každého i nadpřirozeného náboženství; žádné z nich není prý leč projevem náboženského citu... Ale v citu tomto, poněvadž citem jest a nikoli poznáním rozumovým, Bůh prý se člověku sice zjevuje, ale tak neurčitě a temně, že se od podmětu věřícího sotva neb jen pranepatrně rozlišuje. Proto prý jest potřebí, aby cit ozářen byl jakýmsi světlem, by Bůh z něho vyniknul a se rozpoznal. To prý jest úkolem rozumu, jemuž jest mysliti a analysovati; rozumem prý člověk životní jevy, jež v jeho nitru vznikají, napřed převádí na představy, po té pak je slovy vyjadřuje. Odtud běžné rčení modernistů, že jest věřícímu člověku víru svou si mysliti... Rozum napřed vyjadřuje cit větou prostou a obecně srozumitelnou, po té ale přemítav větami druhotnými, vybroušenějšími a přesnějšími. Byly-li konečně tyto druhotné věty od nejvyššího učitelského úřadu církve prohlášeny, tvoří dogma.“

Dogma vyvíjí se postupem víry. Proto žádají modernisté, „aby dogmata a jejich vývoj v soulad uvedena byla s vědou a historií.“ Co pak se katechese týká, žádají, „aby v katechetických knihách (katechismech) jen ta dogmata se uváděla, která byla zreformována a chápavosti lidu jsou přiměřena.“

V tom jest ovšem mnoho poblouzení. Všelická nadpřirozená povaha náboženství se ničí a všechna náboženství za stejně dobrá se považují. Vrtkavý a nestálý cit má se za původ všelikého náboženství a zapomíná se, že — jak dí encyklika — „cit vzniká v duši teprve, když rozum nebo zevnější smysly

předmět předložily.“ Jelikož se Bůh citem člověku jen temně a neurčitě projevuje, potřebí prý rozumu, aby osvěcoval a cit ten přesně formuloval. Hle, věda jest prý povolána, aby víru a náboženství reformovala! Toť heslo všech pokrokových vychovatelů moderních! Naučili se tomu od Spencera co do vývoje a co do přizpůsobení se všeho, i náboženství, okolnostem času a místa, myšlení a citění. Co do vysvětlení náboženství pouhým citem, jsou žáky Schleiermacherovými, svobodomyšlného pastora protestantského. Týž učil, že náboženství není věci poznání ani chtění, dle záležitostí srdce. Citem projevuje se dle něho přítomnost nekonečna, citem postřehujeme Božstvo bezprostředně. Dogmata jsou mu popisy zbožného hnutí a povstávají tím, že člověk o náboženských citech uvažuje, činí pokus je vyložití, představami a slovy je vyjádřiti. Pojmy a základní věty theologie mají prý platnost jako označení a vylíčení citů, nikoli jako poznatky, jež prý pro nezbytné anthropomorfismy jsou úplně pro vědu nevhodny. Kdo prý poučky náboženské pojímá jako vědu, upadá v planou mythologii. Theologie jako skutečná věda o Bohu, jest prý nemožna. Ve vývoji náboženství jest prý rozeznávati tři stupně dle toho, jak se svět představuje; buď jest totiž náboženství jen chaos, nebo mnohost: fetišism a polytheism, nebo jednotu: henotheism, monotheism. Toť nauky, jež se mladé inteligenci české přednášejí, neboť Falckenbergovy „Dějiny filosofie“, v nichž se tato soustava chválí (str. 603), jsou od dra. Fr. Procházký přeloženy do češtiny a slouží studujícím filosofie za příručku. Podobnou nauku hlásá ve spisech svých i prof. Masaryk, jak Fr. Konečný z jeho spisů dokázal; Klinnebergův spis o náboženství, jakožto citu, rovněž do češtiny přeložen a v inteligenci rozšířen, a hojnými povídkami a romány („Spása“ učitele Jiř. Sumína) náboženství, jako projev citu lidového a to zvráceného se vylíčuje. Ký div, že modernismus v myšlení a praksi i v národě českém dosti jest rozšířen, a že encyklika, jež přímo sice čelí proti pohloupení katolíků v jiných zemích (Fogazzaro, Murri, Tyrrel, Brunetière, Loisy, Blondel a j.), i u nás — jak řečeno — důležitosti jest nemalé!

Cit podporuje vůli, aby náboženské pravdy, jež rozum poznal, ve skutek uvedla; zaněcuje duši, aby si náboženské pravdy a dobré skutky dle těchto pravd oblíbila; jest mocnou vzpružinou při výchově nábožensko-mravní vůbec, ale netvoří náboženství o sobě, ani nevyčerpává vliv, jaký náboženství při výchově náleží. Proto není správně, když v učebnicích paedagogiky náboženství vykazuje se místo jen mezi city. Náboženství jest popředně vychovávacím prostředkem rozumu, neboť se jedná o pravdy neméně zdůvodněné, jako jsou pravdy ostatních oborů vědeckých; jest prostředkem výchovy, vůle, neboť bez náboženství postrádá morálka pevného základu a výchova všech národů evropských spočívá fakticky na nábožensko-mravních zásadách křesťanských, ať se to komu líbí či nikoli; náboženství jest ve vůli i prostředkem výchovy citu nejušlechtilejšího, odnášejícího se k Bohu a k věcem božským, nad něž nezkažený duch lidský nezná předmětu vznešenějšího. Proto náleží náboženství tam, kde se dle zásad zdravé paedagogiky mohutnosti chovance všechny a to všestranně pěstiti mají — do školy.

Snaha, omeziti náboženství na cit, jest snahou, oklamati veřejnost, aby uznala, jakoby náboženství bylo záležitostí subjektivního citu každého jednotlivce, a to záležitostí soukromou, nezávaznou, řádu přirozeného; čili — jinak řečeno, jest snahou, odkřesťaniti výchovu a společnost.

Proto vykonal sv. otec Pius X., zahrnuv encyklikou *Poscendi* autoritativně snahu tu — byť snad z neprozíravosti od některých katolíků jinak dobře míněnou — čin dalekosáhlého, nejen theoretického, ale i praktického významu.

J. Š.

Výzkumy na poli didaktické methodiky a paedopsychologie.

(Pokračování.)

Důvody, pro které zmíněné (na str. 187.) skupiny do III. kroužku přehazujeme, jsou: ¹⁾

1. dívky vykonaly v oboru I. kroužku již 23 cvičení, v nichž grafický motiv základní tohoto kroužku se přehojně vyskytuje, následkem čehož dívky po probrání oněch 23 cvičení mají dostatečnou zručnost k tomu, aby postoupiti mohly ke kroužku druhému;

2. jelikož různé na obecných školách případnosti nutí někdy učitele, aby se tu a tam déle pozdržel při cvičení, jež tudíž nutno podle potřeby učiniti povolně, aby učitel nebyl vázán na určitá slova v knize, nýbrž aby mohl s dětmi sestavovati i jiná podle potřeby hojná slova a věty, k nimž kroužek druhý jaksi otvírá velkou bránu, jest radno — ač nikoli nutno — přikročiti k dotyčnému kroužku, jehož hlavní motiv viz sub 2.: (na str. 186. v II. kroužku).

Z týchž důvodů jako z I. kroužku přeloženy tvary *p, r ř, z ž* do III. kroužku, vynechány jsou ze II. kroužku tvary *s š, S Š* a přemístněny rovněž do III. kroužku, ač nic tomu není na podstatnou závadu, aby nemohly býti probrány v pořádku shora uvedeného programu učiva. ²⁾

Přípravy na tvar *d* není tu třeba, jelikož uvedena již v I. kroužku a ustavičně byl motiv v I. kroužku bezděčně opakován při následujících skupinách písmen. Ku *A* pěkným a velmi případným postupem připojí se tvary *N* a *M* (velké psací), ač nic po stránce grafické by nebylo na závadu tomu, kdyby se uvedly hned na počátku při malých psacích tvarech totiž při *n* a *m*, v podobě své fundamentální.

Přípravná cvičení, jak podle dosavadních method byla stanovena, jsou jednak neúplná, jednak také nesprávná. Poukazujeme na př. na přípravná cvičení k tvaru *k*, kdež části druhá a třetí bývají zapisovány samy o sobě, což jest naprosto nesprávně a nedá se ničím omluviti; neboť část druhou napsati, jak toho dotyčná cvičení shora uvedená požadují, jest nejen velmi těžko, ale pro mnohé dívky nesrozumitelně; vždy lépe jest postupovati synteticky, aby se z počátečního tahu postupným vzrůstem utvořilo celé písmeno, nežli zapisovati jednotlivé části odděleně, nesouvisle a jako rozházeně, což ve mnohých případech mohlo by způsobiti zmatu. ³⁾

Při probírání tvarů fundamentálních lépe jest, když se pomlčí o tvarech stínových a píše se vše vlasovými tahy; neboť rozeznávání tahů vlasových a stínových mohlo by se mnohdy jeviti zbytečnou přítěží a nad to přímo škodným vlivem na krasopis; stínové tahy úhledně napsati nedovedou mnohé dívky ještě ani ve třetí třídě; ty pak dívky, které psaly hned při prvním probírání abecedy tahy stínové, jeví později jakýsi velmi nepěkný návyk, zapisující totiž stínové tahy tak tlustě, že písmo jest jako kaňkami poseto. Tomu později těžko se odvyká; mimo to zasluhuje po-

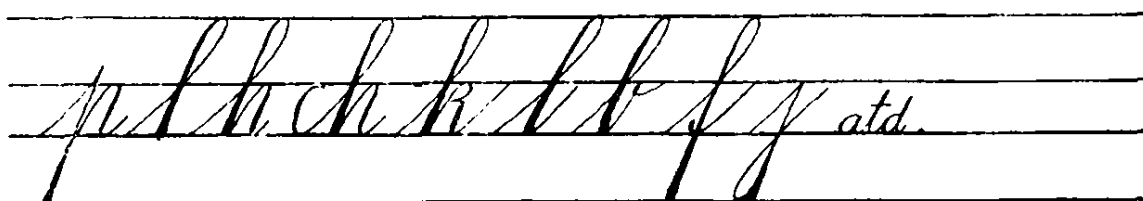
¹⁾ Čtyři poslední řádky v sešitu 5. na str. 187. jsou přehozeny následkem nedopatření v tisku; měly býti umístěny na str. 186. na konci I. kroužku i s následujícími dvěma důvody:

²⁾ „Princip identity v abecedě“ na str. 180.

³⁾ Viz str. 178., č. 16. 17. 18. 19.

všimnutí zvláštní ve školách zjev na „špatných písářích“, kteří piší stínové tahy kaňkovitě a jichž písmo jest plno vad nejrůznějších druhův, že totiž po nařízení, aby psaly vše jen a jen vlasově, tence, najednou velmi nápadně své písmo mění; z neúhledného, kaňkovitého písma, plného různých pokřivenin atd. stává se náhle písmo čisté a úhledné.

Jinou vadu dosavadních method nutno ještě na tomto místě vytknouti. V různých návodech a metodikách a ve Slabikáři samém velí se napiso-
vati některé tvary dole sesíleně, z čehož vzniká písmo přímo ohyzdné. Uve-
deme aspoň některé případy znešvařeného toho písma na ukázkou, aby věc
vynikla v dostatečném osvětlení. Faktum zkušeností zajištěné jest, že dívky
píšice podle dosavadního způsobu slabikáře a některých předloh tvary:

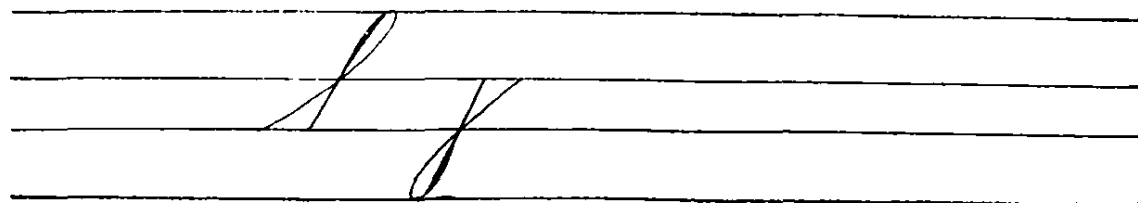

dole sesílené, navyknou si tvar hlavního motivu III. kroužku soustavy, motiv to, který se velmi často opakuje, dole sesilovati; píšice pak dotyčné tvary při zahybání v pravo utvoří si dole pokaždé malý inkoustový záliv.

Jest tedy mnohem výhodnější psáti všechny tvary fundamentální na počátku výhradně tahy vlasovými a teprve ve druhém pololetí možno žáky upozorniti, že tvary na některých místech sesílené jsou úhlednější. Pokud se týče hlavního motivu III. kroužku, jest výhodnější mírně jej sesílit nikoli dole, nýbrž raději v horní resp. v dolní mezeře při očku, dolní část pak aby byla úplně vlasová. Tvary takto vzniklé vynikají úhledností a jakousi elegancí nad ony těžkopádné a kaňkaté.

Z uvedeného shora postupu patrné, že vyniká daleko jak snadností tak i přesně synthetickým, v této věci jedině správným postupem, jehož J. A. Komenský tolik se zastává. Z celé soustavy jde na jevo, že v **abe-
cedě uloženy jsou toliko tři hlavní grafické motivy**, a to: v I. kroužku motiv, jež nejzřejměji pozorujeme v malém psacím **i**, tož záporná jeho podoba (str. 185. kroužek I. č. 5.); kladnou vidíme při malém psacím **n** (str. 186. č. 18.)

Ve druhém kroužku jest hlavní motiv obsažen v malém psacím **e** nejzřetelněji. Ve III. kroužku vyskytuje se hlavní motiv v podobě kladné a záporné, a sice kladný v mezeře střední a horní, obsažený na př. v malém psacím **h** a záporný v mezeře střední a dolní, obsažený na př. v malém psacím **j**, totiž:

Cvičení přípravná zabývají se hlavně těmito podstatnými motivy, jež na počátku jednotlivých skupin bezprostředně se procvičí, načež způsobem velmi snadným postupuje se celým kroužkem, v němž dotyčný hlavní motiv neustále, bezděčně se opakuje vždy v novém spojení, což má vedle zajímavé rozmanitosti i tu výhodu, že dotyčný motiv nacvičí se důkladně; tím položí se základ již v I. třídě k písmu úhlednému.

Způsob tento podle soustavy tří kroužkův a jich motivů grafických jest mnohem snazší nežli postup podle dosavadních method, kde hned na počátku uvádějí se tvary velmi obtížné, na př. **a, o, l . . . , y** hned na prvých stranách „Slabikáře“, kteréžto tvary nutno jest v postupu zařaditi do druhého kroužku (**a, o, e**) nebo do III. (**l, y**); na počátek rozhodně se nehodí, jelikož po napsání tvarů **i, u** nenabýly dítky ještě náležitě zručnosti a nutného porozumění věci; předpokládají-li se dlouhá cvičení přípravná, ta zmatená jejich směs a drahý ztracený čas, tu věru nelze jinak, než pochybený dosavadní způsob, importovaný k nám z Německa od Dr. Vogla, v Čechách Dr. Lindnerem propagovaný a některými učiteli rozšířený a schválený přes to vše úplně a naprosto zavrci a J. A. Komenského slov opět a opět vzpomínati: „**Ti vaši slabikářové a všichni vaši aparátové, všechnen váš učení způsob nehodí se; meškáte, zamotáváte, trapíte, kazíte jimi mládež a další dokonalosti dokonale cestu zasekáváte; čím trápíte, to ze hry a kratochvíle jíti můž; čeho kuse necháváte, plně býti můž.**“¹⁾

Dosud nezminili jsme se o druhém hlavním činiteli nové **methody synteticko-synkritické**. **Methodu synkritickou nazývá J. A. Komenský „moudrostí dvou- i trojokou.“**²⁾ Vynáší ji a doporučuje nade vše ostatní **methody**, an dí: „**Methodou synkritickou poznáváme věci nejdokonaleji.**“³⁾ Synkrisi přirovnáváme k celku celek, části k částem vedle sebe, při čemž pradično jest, že věci vedle sebe postavené jsou **nejzřejmější.**⁴⁾ **Nikdo nezná věci dokonale, kdo zná věc jedinou i když ji zná rozborně i souborně; teprve když rozumí, co mají věci jiné podobného a nepodobného a proč, rozumí jí úplně. V methodě synkritické přemnoho světla se tají . . . Kdo toho umí šetřiti, mnoho může věděti, co skrývá se před očima jiných . . . Ve věci té jest veliké didaktické tajemství. Methoda synkritická jest klíčem k tajemstvím . . .**⁵⁾ Jaká mezera v ohledu tomto zeje ve Slabikáři, ukázáno již v „**Kritice Slabikáře.**“⁶⁾ Vždyť hlavní jeho zásadou jest: „**Písmena tvaru podobného buďtež v postupu od sebe vzdálena.**“⁷⁾ K jakým koncům by taková zásada vedla, ukázali jsme dříve na některých oborech věd (mluvnice, fysika, zoologie, botanika atd.) **Ridě se touto methodou podává „Slabikář“ odstrašující vzor, jak se učebnice skládati nemají. Tvary úplně identické pohozeny jsou po všech koutech „Slabikáře“, čímž se stává, že místo jednoho znaku jediné hlásky podávají se tu dětem znaky 4 i více, tím se stalo též, že místo 24 grafických tvarův abecedy předkládá jich „Slabikář“ 6-letým dětem 126 a že učení jest rozplizlé, táhnoucí se do nekonečna.**⁸⁾

¹⁾ Didaktika, kap. XII. IV.

²⁾ J. A. Komenský napsal o methodě synkritické zvláštní pojednání pod názvem »Sapientia bis et ter oculata«, jenž však požárem vzal za své.

³⁾ Did. analyt. XCIX.

⁴⁾ Ibid. 62. et sequ.

⁵⁾ Ibid. C. NB.

⁶⁾ Vych. L., ročník VI., str. 99. a n.

⁷⁾ Průvodce ke Slabikáři, str. 7. sub 3.

⁸⁾ »Vych. L.«, roč. VI. 62. a n.

Oproti tomu nová metoda syntheticko-synkritická vykazuje vedle důsledně provedené soustavy programu učiva v „Nové čítance pro I. tř. elementární“ ještě zvláštní cvičení synkritická, jež uvedena jsou vždy po probrání nové skupiny.¹⁾

Hlavní výhoda synthetického postupu a synkritických operací spočívá vedle třibení smyslové bystrosti a navádění k rozumnému myšlení v tom, že **netřeba při probírání jednotlivých tvarův a skupin dlouho se zdržovati; neboť každý motivní tvar a každá téměř skupina v postupu následujícím jest bezděčným opakováním tvarův a skupin předchozích.** Tak na příklad *i-skupina* a její hlavní motiv grafický, jsou úplně obsaženy v *u-skupině* i v *t-skupině*; záporný motiv *i-skupiny* vyskytuje se dále v *n-skup.* i ve *v-skup.*; týž motiv vyskytuje se též ve II. i ve III. kroužku, na př. v *a-skup.* i v *d-skup.*; v *c-skup.*, v *o-skup.* i v *e-skup.* vyskytuje se motiv *i-skup.* spojen s motivem II. kroužku; ve III. kroužku vyskytuje se týž motiv *i-skup.* spojen s motivem III. kroužku na př. v *l-skup.* v *h-skup.*, v *j-skup.*, v *y-skup.* atd. Povšimneme-li si samých principů, hlavních to oněch tří grafických motivův bedlivěji, seznáme, že v motivech II. a III. kroužku není v podstatě nic jiného, nežli změněný motiv kroužku I., totiž *i-skupiny*. Z důvodů methodických nelze však bez povážlivých poruch a zmaty v postupu zaměnit principy zde vytčené; neboť nejprostší z nich jest zajisté motiv *i-skup.*; těžší jest a složitější motiv *c-skup.* (druhý kroužek) a nejtěžší, nejkombinovanější jest motiv *h-skup.* (třetí kroužek).

Jedině ze soustavy cvičení na základě metody syntheticko-synkritické zbudované, dá se vysvětliti neobyčejně rychlý postup a zároveň důkladnost v učení, jež vyvíjí se tu úplně podle pravidel psychické multiplikace představ, na něž metoda synkritická vrhá didaktické světlo. Princip synkritický působí tu, že **představy se mocně sdružují; místo jednoduchých tvoří se při každém písmeni představy čtveronásobné; neboť čtyři tvary téhož písmene, psací dva a tiskací také dva předkládají se jakožto tvar jediný.** Každá skupina, každý kroužek nemálo jsou způsobilé bystřiti též rozum synkritický; neboť v sestavení tom jeví se v překrásném pořádku materiál pro operace synkritické.

Veliké vady pravopisné, krasopisné, skriptologické atd., jimiž oplývají dosavadní metody a zvláště „Slabikář“ přehojně, odpadají při nové syntheticko-synkritické metodě úplně a naprosto. Bezmyšlenkovitá cvičení přípravná rovněž odpadají a v době, jež druhy věnována byla těmto cvičením, poznají dívky velkou část učiva vlastního, ježto učení postupuje mnohem rychleji nežli dalo se dosud podle rozplizlé a mělké metody „Slabikáře“ a tu vzpomínáme opět slov věhlasného didaktika: „**Cokoli přímo k cíli vede, královská cesta jest.**“²⁾

Ad IV. Methoda skriptologie syntheticko-synkritická, spojená s methodou volného kreslení podle přírody.

Slovutný didaktik a starý praktikus pozoruje pochybené způsoby mnohých didaktiků, napsal: „Mnozí didaktikové radí, aby dívky k poznávání hlásek vedeny byly rozborem mluvené věty a rozkládají tedy věty ve slova, slova ve slabiky a slabiky (pokud možno) ve hlásky. Dle mého přesvědčení jest takovýto mnohonásobný rozklad na počátku prvního roku školního

¹⁾ Ukázky přinesou Vych. L. 4

²⁾ J. A. Komenského Did. analyt. CLIX., porisma 3.

dítkám velmi nesnadný, pozornost jejich rozptylující, ano umrtvující; mimo to jest na počátku vyučování čtení nebezpečný a zásadě didaktické: „Od jednoduchého ke složitému přímo odporující.“¹⁾ Na to uvádí příklad o 32 zubech, jež žádnému člověku nevyrostou najednou a podobně nepřirozeno jest požadovali od dítek šestiletých rozeznávání vět, slov, slabik a hlásek najednou, hned na počátku prvního školního roku. Dále dokazuje autor, že způsob takový jest též i nebezpečný; neboť některé dítky nedovedou na počátku správně artikulovati, říkajíce na př. místo slova knoflík „klofnýk“, „tetycta“ místo „tetička“, „jám“ místo rám, „tuzelty“ místo kuželky atp.²⁾

Nad to jisto jest, že vypravování o hořících městech atp. zabere značnou část drahého času, aniž by se vzbudil v dětech zájem pro předmět učení, naopak pozornost obrácená k hořícímu městu zůstává při něm a podaří-li se učitelu na okamžik přivést ji ku pozorování rozboru věty, resp. součástí pracně z vypravování dobytých, pozornost raději navrací se k obrazům fantazie nežli k větám, slovům, slabikám a hláskám. Z toho vyplývá pro učitele důležité poučení, aby při vyučování skriptolegii na počátku volil cestu zcela jinou.

Starý praktikus J. Vlk, jenž po mnoholeté praxi učitelské byl též po 10 let c. k. okres. školním inspektorem, vpravil dětem způsobem velmi jednoduchým a účinným pojmy o slovech, slabikách a hláskách, takto:³⁾ I. Každá věc má své jméno. Řeknu-li jméno věci, řeknu slovo.“ Ukázal dětem rozličné věci, jedny po druhé táže se, kterak každé jednotlivé věci říkáme. „To jsou jména věci...“ „Kdo řekl jméno věci, řekl slovo“. Následovaly opět příklady.

II. „Některá slova vyslovujeme najednou, některá na dvakrát, jiná na vícekrát“. Příklady: nůž; „vyslovím slovo „nůž“ ještě jednou a tlesknu při tom rukama; kolikrát jsem tleskl? Na kolikrát vyslovil jsem slovo „nůž?“ Následují jiné příklady: klíč, houba, křída, tabule... Dítky říkají též sborem dotyčná slova, tleskajíce při tom rukama podle slabik, což budi veliký, radostivý zájem.“

„Na kolikrát slovo vyslovujeme, tolik má slabik.“ Příklady. III. Vysloviv hlásku „á“ poručil: „Otevři ústa a křič!“ Hoch křičí „á“. Vывodiv pojem hlásky, říkal příklady: Adolf, Adam... Podobně vывodil hlásku „m“. „Nech ústa zavřena a křič!“ Vše dal též říkati sborem, což ovšem působilo velmi živě a názorně.

Po probrání hlásek „u“, „o“ uvedl ihned dvojhlásku „ou“. ⁴⁾ Mylný názor „Slabikáře“ vyvrací se úplně pádným důvodem veliké zkušenosti proslulého praktika, jenž dí: „Mínění, že dvojhlásky „ou“ složitostí svou čtení maličkým stěžuje, nesdílíme, jsouce dlouholetou zkušeností přesvědčeni, že spojování samohlásek „o“, „u“ ve slabiku „ou“ dobrou jest přípravou pro spojování samohlásky s následující souhláskou (na př. **ou**) vůbec a že poslední hlásky slova „**mou**“ snadněji pozorovati, vystihnouti i vysloviti se dá, než poslední hlásky slova „**mol**“... ⁵⁾

Aby žáci písmena probraná stále měli před očima a při skládání

1) Josef Vlk, „První školní rok“, „Speciální methodika“ II. 2.

2) Viz též Vych. L. roč. VIII. str. 86 a n.

3) Speciální methodika II. 12. a n.

4) Tamtéž str. 21. a n.

5) První školní rok, I. 3. a n.

slabik a slov (psaní) ukazovátkem na ně v témž pořádku, ve kterém se hlásky ve skupinách objevily, ukázati mohli, měl ve třídě tři černé nástěnné tabulky. Na jedné tabulce uprostřed obou ostatních zavěšené napsány byly samohlásky dlouhé i krátké a dvojhláska „ou“; na dvou ostatních tabulkách byly souhlásky, jež napsával podle postupu učení.¹⁾ Toť zajisté dobrá pro učení pomůcka.

Postup cvičení dle něco má býti:

1. Učitel ukazuje ukazovátkem na jednotlivá na tabuli napsaná písmena čte sám. 2. Učitel ukazuje a žák čte. 3. Žák ukazuje a čte. 4. Učitel jmenuje písmeno, slabiku nebo slovo a žáci je vyhledávají. 5. Učitel ukazuje a žáci čtou. 6. Žáci opisují s tabule a napsané čtou. 7. Čtení v čítance.²⁾ Postup hlásek podle slabikáře.

O tom, má-li se při vyučování v methodickém postupu předložiti dětem nejdříve tvar psací nebo tiskací, jest mezi didaktiky dosud spor, jak jsme již dříve obšírněji ukázali.³⁾

Podle metody syntheticko-synkritické možno počíti tvarem tiskovým anebo psacím; nám se vidělo lepší počíti tvarem tiskovým, jelikož jest vlastně tvarem fundamentálním, z něhož odvodí se velmi snadno tvar psací a to pomocí metody synthetické; to platí jak pro tvary malé tak i pro písmena velká, jež z velké většiny s malými jsou v podstatě identická; pomocí metody synkritické poznají dítky na konec velmi snadno, že namnoze všechny čtyři tvary, někde dokonce osm tvarů co do podstaty vykazují týž jednotný tvar fundamentální.⁴⁾ **Za velikou a neprominutelnou chybu musí vždy a všude pokládáno býti, předkládá-li se dětem místo tvaru v podstatě jediného, tvarův osm resp. čtyři, místo prostých 24 tvarův abecedy vtluoká-li se do dítek různých tvarů 126, což jest v odporu jak se zásadami J. A. Komenského tak i s názory didaktiků francouzských, německých a zvláště anglicko-amerických.⁵⁾**

Postup učení podle metody syntheticko-synkritické jest dle našeho názoru nejlepší tento:

1. Vývin hlásky způsobem buď podle J. Vlka nebo J. A. Komenského nebo konečně krátce z násloví jména předmětu v knize nebo na tabuli zobrazeného.

2. Předložení tiskacího tvaru hlásky.

3. Odvození tvaru psacího.

4. Předložení tvarů velkých týmž způsobem.

5. Vyhledávání v knize dotyčných tvarů tiskových.

6. Napisování tvarů psacích podle skupin jednotlivých kroužků způsobem naznačeným na str. 185. a n. VIII. roč. „Vychovatelských Listů“. Cvičení přípravná se tu specialisují dle dotyčných skupin.

7. Vykoná se několik cvičení synkritických přirovnáním a odlišením nového tvaru ode tvarů již dříve probraných (na př. *a, d, t, g; l, b, j, y, A, N, M* atp. jak psacích tak i tiskových).

1) První školní rok, I. 8 a n. 2) Tamtéž II. 41 a n. 3) »Vych. L.« VIII. roč. 41 a n.

4) Viz náš program učiva »Princip identity v abecedě« ve »Vych. L.« VIII. roč. str. 180 a n.

5) »Vych. L.« VIII. roč. str. 46 a n.

V nové naší Čítance podle metody syntheticko-synkritické jsou tato cvičení uvedena v pěkný systém vždy po probrání nové skupiny.

Hlásky sestavují se ve slabiky resp. ve slova, jež žáci čtou nejdříve jednotlivě, potom **vždy sborně** (buď celá třída nebo určité oddíly).

9. Žáci zapisují slabiky resp. slova.

10. Sestaví se věty (na počátku též za pomoci obrazců místo podstatných jmen) a čtou se podobně jak uvedeno sub 8.

11. Žáci čtené zapisují.

12. Velmi výhodno jest vyvěsiti tabule zřízené na základě metody syntheticko-synkritické na stěny školní světnice. Tabule ty musejí obsahovati: obraz předmětu, z jehož násloví dá se snadno odvoditi hláska (nebo podle J. A. Komenského živé abecedy)¹⁾ pod obrazem budou vedle sebe: tvar tiskací i psací, malý i velký, jak naznačeno v „Principu identity v abecedě“.²⁾

13. Čtení z Čítanky způsobem naznačeným sub 8.

Pokud se týče cvičení mluvnických, jest zajisté nejlepší způsob, jež zvolil Josef Vlk; neboť žáci poznají snadně a s jistotou pojmy slova, slabiky, hlásky a později methodou synthetickou též věty. Vpravivše jim pojem slova vůbec a podstatného jména zvláště můžeme snadno přikročiti k pojmu slovesa a konečně i přídavného jména a číslovky. Po uvedení několika příkladův učitelem dovedou dítky vyhledati spoustu slov, samých příkladů k jednotlivým pojům.

Tím vedle počátků mluvnických, jež jim vpravujeme, získáváme jinou výhodu, navádíme totiž dítky způsobem velmi zajímavým a účinným ku přemýšlení poznávající sami zároveň do značné míry obor myšlenek a představ jednotlivých dítek, což má význam též paedagogicko-psychologický.

Když žáci poznají část abecedy, možno jim vpraviti počátky pravopisu tím způsobem, že při čtení a psaní jim učitel vyloží některá nejlehčí pravidla; na př. hned po probrání první skupiny řekne jim, že velké *I* se píše na počátku, malé uprostřed některých slov. Pravidlo se utvrdí příklady, jichž v nové naší Čítance hojně uvedeno. V tomto ohledu chybuje Slabikář velice, že uvádí malá písmena tam, kde mají býti velká. Také interpukční tečky nutno jest od počátku správně lokalisovati; dětem se řekne později, když jim vpraven bude pojem věty, že za větu píšeme tečku.

Jest všeobecně známo, že dítky mají lepší paměť nežli rozum; z toho důvodu bylo by nemoudré žádati od nich věci, jež rozum jich přesahují (na př. pojem a rozbor věty hned na počátku) a zanedbávati věci pamětních, jež dříve nebo později více méně mechanicky bude třeba jim vpraviti (na př. samohlásky, souhlásky tvrdé, měkké, obojetné, řadu abecední atd.). Cvičení taková jsou velmi příjemná, dítky rády říkají (zvláště sborem) takové řady; způsobem tímto pracuje se abeceda jaksi s více stran do té míry, že dítky ji v době krátké dobře ovládají. Vzpomínáme tu opět zásady J. A. Komenského „Čemukoli jednou prací může býti vyučováno a naučeno, nikdy nebudiž protahováno“³⁾ a jiné „Věci vztažné vždy zároveň

¹⁾ Vych. L. VIII. roč. str. 43. ²⁾ Vych. L. VIII., str. 180 a n.

³⁾ Didaktika analyt. LXXI. ⁴⁾ Tamtéž CLXIII.

přednášeny, pojímány a cvičeny budete.⁴⁾ Jest známo, že věci mnohdy malicherné ve vyšších třídách ustavičně zdržují postup, protože jest jich najednou mnoho. Moudrý učitel tudíž hned od počátku bude mít zřetel k těmto malichernostem obrácen a úspěch jeho bude veliký, zvláště bude-li mu dopřáno se svými žáky aspoň do druhé nebo do třetí třídy pokračovati.

Někdy se stává, že v I. třídě maří se čas věcmi zbytečnými při psaní, když totiž děti píší slova více méně nepraktická. Prozíravý učitel dá místo různých trefek napísovati jména vlastní: měst, vesnic, osob atd., při čemž vpraví dítkám při vyučování skriptologii důležité pravidlo pravopisné; dále občas napíše několik slov, v nichž píše se po obojetných souhláskách tvrdé *y*. Během celého roku možno celé řady jich několikráte dáti čísti i psáti a znenáhla, téměř nepozorovaně a jako hračkou vštípati je dětem v paměť. Děti naučí se čísti i psáti náležitě, jak se pro první třídu vyžaduje, ale vedle toho přiučí se hravě i takovým věcem a dejme tomu že malichernostem, jež jsouce nezbytny působivají ve vyšších třídách mnoho mrzutosti a zlosti.

Nepravíme tímto, aby věci tyto a podobné byly do dítek snad úsilně vtlačovány, to nikdy; neboť hlavní věci první třídy jest a zůstane v oboru vyučovacího jazyka čtení a psaní. Věci ostatní jsou vedlejší; proto nebudeme od každého jednotlivého dítěte žádati přísně, aby to a ono, co se přirozeně z oboru mluvnice a pravopisu připojilo, úplně a dokonale znalo, nýbrž spokojíme se s tím, co utkví jako samo sebou a toho bude dosti. Ve třídě druhé se zopakuje, prohloubí a rozšíří, ve třetí opět atd. Ve třídě čtvrté a páté shledáme úspěch, jemuž každý znalec dosavadního školství, v němž studující v nižších třídách gymnasií a reálků hromadí chyby pravopisné a z mluvnice neznají mnohdy věci dosti malicherných, možno-li je tak nazvati, vysloví obdiv a plné uznání. Nad to mrzutost a zlost při vyučování mluvnici a pravopisu změní se nám v úplnou spokojenost a radost ku práci další.

Dosud pokládáno bylo mínění některých pp. didaktiků,¹⁾ zvláště theoretiků, že kreslení nelze organicky připojiti ke skriptologii tak, aby tím netrpěl methodický postup, za správné. Novou naší „**Čítankou pro I. třídu elementární**“ bude tvrzení toto z kořen vyvráceno; neboť textové obrázky jsou uspořádány tím způsobem, že děti mohou jich nejen použiti ku čtení, nýbrž i ku kreslení jakožto methodicky spořádaných předloh, jimiž podává se návod k volnému kreslení podle přírody. Dosavadním Slabikářům vytýkáme v ohledu tomto velikou vadu; neboť známo jest, že děti zvláště času zimního rády „kreslí a malují“ a když mají dobré předlohy po ruce, znamenitě vyvíjí se v dětech smysl pro vkus a jakási dovednost v užívání péra, tužky a později i štětce, kdežto děti nemající mimo Slabikář žádné jiné pomůcky, ve věcech těchto obyčejně zakrsají nejevíce téměř žádného smyslu pro úhledné písmo a nechápajíce vůbec pravidel vkusu.

Stínované obrázky Slabikářů nelze dětem napodobiti ani doporučiti.

---

¹⁾ Dr. Lindner „Slovo o zřízení a užívání Knihy maličkových“.

Volnost a radosti dítěte.

(Dle úvahy Ot. Ernsta volně načrtl *Jan Rosík.*)

Již dávno v renesanční paedagogice pojata myšlenka osvoboditi dětskou duši od úzkoprsého nátlaku v omezování volné svobody. Všechna kulturní snaha tihne po zmírnění donucování. I anarchismus hlásá, že prý kdysi bude život bez omezování svobody, ale nemůže podati jasný obraz tohoto života bez nucení. Neuměje stanoviti počátek a hranice volnosti, mluví anarchista jen vyhýbavě. — Jednati dle liberálních zásad — „neomezovati vůbec vývoje individualit“, je nebezpečno, neboť tu by teprve i menší darebové vypukli ve zpupné odbojníky, třebas proti své krvi.

Život dítek nejradostněji plyne, střídá-li se volnost s duševním útlakem. Viděli jsme, jak dítěti zaří oči radostí, po vykonání jemu uložené práce. Opravdově a vážně přidržované děti k plnění svých povinností, byť se jim zdály i odpornými, dávají záruku řádných lidí. Od doby rozeznávání dobra a zla nastávají dětem jisté mravní závazky; má-li jejich výchova jíti vpřed, musejí býti naši svěřenci k úkonům dobra nejen naváděni, ba často nuceni a pro neplnění jich, též káráni. Tu ještě nepozbylo a nepozbude platnosti národní přísloví: „Metla vyháni děti z pekla!“ Tím nemíníme říci, že to musí býti skutečně trest fysický. — I při nejlepší taktice vychovatelské a za nejpriznivějších okolností, je třeba často donucovati děti, aby činily to, co by ony raději činiti nechtěly; neboť v jednání svém nejsou vedeny rozumem, ale více svým libým chtěním. Povolovati jim vše, bylo by na úkor vývinu náležitého charakteru.

Nemístné znásilňování často má příčinu v tom, že moc výchovy se přeceňuje. Co se zrodí s drápy, sebelepší výchovou přirozeně nelze proměnit v tichého beránka, ze sobce nebude altruista, svéhlavce nepřevrátíš na člověka povolného. Povahy lidí jsou vrozeny a ty v základních rysech nepopustí. Kdyby byl možný opak a výchova se jen poněkud dařila, byl by svět za krátko plný ctnostných hrdinů. Toho však nevidíme! —

Správnou výchovou učí se dítě ovládati špatné pudy a žádosti pro jejich ošklivost, naznávajíc, jaké štěstí a duševní pokoj plyne z čistého chtění a mravného konání. V tomto ohledu výchovná práce pokračuje sice velmi pomalu, ale přece jistě, tak že doufati jest v generace postupně ušlechtilejší, byť i po sta letech. Dobro a pravda má pro sebe důkazy, že pozvolna vítězí cestou přirozenou, ne násilím přes noc. Toho pamětlivi budme, že co se chovancům vnutí násilně, nevzklíčí, ale vzbudí nechuť — odpor. Tímto se vysvětluje, proč někdy náboženští fanaticové mají nevěrecké děti a chladní nevěrci zbožné horlivce. Ponechejme dítěti jistou svobodu a bude svému okolí imponovati radostným vzezřením. Radost kořen dobrých ctností.

Velmi na úkor volnosti a radosti dětí působíme, chtěje je učiniti takovými, jakými jsme sami. To se žádnému vychovateli nepodařilo po dobrém, tím méně násilím; vrozené letory se nevštěpují. Děti mívají po rodičích fysionomie, ale souhlasnost povahy marně bychom hledali. A to je přirozené. Úplně stejného tvaru a podstaty ani v přírodě lístky vedle sebe nemají. Tak vidíme, že kolikrát rodiče postrádají u svých dětí oněch dobrých vlastností či ctností, které oni mají, ale za to svěřenci jejich vykazují přednosti jiné, kterými mohou lidské společnosti prospěti směrem novým.

Naše školy, zřízeny jsouce venkoncem na úplné stejnosti, málo mohou individualitám dětí hověti. Ovšem, do jisté míry ani jinak býti nemůže;

jakési kvantum vědění a umění žádá se po každém členu lidské společnosti. Společnosti vízí jisté uniformity, ani anarchistické nevyjímaje. Avšak jest pochybeno určovati všem žákům stejný cíl, neboť nejsou všichni stejných povah, nadání či schopností. V tomto je nevystihlá moudrost Boží, že různými propůjčenými vlohami potřebné služby lidstvu prokazují odchovanci v přerozmanitých odvětvích a tím nabývá společnost lidská oné libé harmonie v různotvárnosti: jeden druhým doplňuje celek. —

Volnosti a radosti života ubírají žákům různé přemrštěné požadavky, by znali různé zbytečnosti. Tak vymáhání znalosti řeči — kdež se to dotáhne tak na polovičitost — má na pověděném značný podíl. Zanecháním gramatické linguistiky mohli bychom míti o mnoho procent více vzdělaných vědatorů a schopných lidí pro různé obory. Nepraktičnost vzdělávati chovance nadále formami cizími, byť i ušlechtilými, musí jednou padnouti; máme buď své nebo po svém a v našem jazyku českém přeneseny. Pro krátkost života a stoupající obsáhlost věd, v dohledné době by nějaké esperanto mělo býti všeobecně přijato.

Nemálo radost ubíjí též starost chovanců o školní a třídní primát, ačkoliv tento pro školu a život významu velikého nemá. Věhlasní mužové seděli často ve školních lavicích mezi posledními. V touze po prvenství skrývá se mnohdy kus sobecké ješitnosti a nezřízené ctižádosti. Této nepřístojnosti bývají rodiče sami fedrovateli na újmu štěstí svých dětí, jimž tíni berou mnohdy spokojenost, veselost a klid srdce. Není úkolem, by žáci své síly přepínali a prodělávali mladistvý život v úzkostlivém moření o vyniknutí. Vyčerpá-li se energie předem, co zbude pro život v praxi? Nejsilnějším na těle i duchu stane se člověk, jehož duch v plné míře užil dětských radostí a veselé volnosti života. To zkušenost dosvědčuje. Účelné střídání zábavných her a volných chvil čini práci radostnou.

Škola tedy nesmí žádati na dítěti všecku domácí svobodu pro sebe ukládáním různých úkolů a zaměstnání. Zřízení školního vyučování mělo by zůstatí jen na tom, aby skutečně školní bylo a nepřenášelo se na domácí „dření“. — Má-li stát dobré právo na nucenou návštěvu školy v jistém počtu roků a vyučovacích hodin, pak i rodiče mohou též zvolati: „Až potud; dále netrpíme ubíratí našim dítkám volnosti domácími úlohami, ale chceme mimoškolní čas pro své děti k libovolnému zaměstnání dle jejich náklonností a schopností využití.“

Různé cvičení jmen, čísel atd. nazpamět, jde na účet neútěchy dítěte. Nashromážděné vědomostí nejsou, jak známo, ještě ani vzděláním ani vychováním; a přece dospělo to v našich školách tak daleko, že se děti stávají skladištěm učebného materiálu, bez ohledu na libost a náklonnost jejich. Předpisuje se určitý počet úloh školních i domácích, básní nazpamět, nákresů, písní atd., pro všechny chovance stejně, jako vojákům uniforma. Tato bezohlednost na individualitu, jest zžirajícím systemem tělesného a duševního vývoje žáků. — Podobnou přehnanosí didaktickou jsou písemné práce (beze vši přípravy) pod dohledem učitele. Za takového dozorského tlaku mnohý chovanec, jak se říká, „nehne z místa“ a nebude v určitý čas hotov. Avšak může-li volně pracovati, jsou výsledky cenné — významné, byť i více času vyžadovaly. — Co vyplývá z celého tohoto nástinu o volnosti a radosti dítěte? Tolik, že ještě mnoho nynějšímu zřízení školnímu třeba oprav, by se dostal na tu zlatou cestu střední! —

DR. JOS. AL. OPLETAL.

Lokalisace duševních schopností a konů.

(Pokračování.)

Co se týče lokalisace jednotlivých kvalit pocitů hmatových v mozkové kůře, můžeme říci jako v. Monakov: ani experimentální ani klinické zkušenosti dosavadní nedokazují nám přesně lokalisace smyslu velikosti a tlaku. Pravděpodobně jsou na různých částech kůry mozkové. Pocity hmatové a svalové, spojené s pohyby svalů, třeba hledati v motorickém pásmu, poblíž ohniska oněch skupin svalových, jichž činnost řídí. Smysl svalový, jenž se skládá z pocitů kůže, kloubů a svalů, je hlavně kolem centrální rýhy, ale sahá asi až do spodního laločku temenního, jsa spojen se středisky pohybů očních smyslu statického. Smyslu stereognostického nelze umístiti na jednom místě, ježto jsou v něm všechny ostatní kvality hmatové.

Hitzig míní, že jsou sídlem pocitu primární střediska smyslová. Jini tvrdí, že je třeba ještě zvláštních ústrojí smyslových k nim. Ovšem, takový pocit je velmi nedokonalý. Bez sensitivního vědomí, jež se přidruží činnosti mozkovou k dojmům smyslovým, nelze mluvit o pocitu v pravém slova smyslu. Pocit je odvislý ode všech těchto činitelů. Určité dráždění určitého smyslového ústroje, pouze může způsobiti pocit, ano i tu musí býti dráždění určité síly. Onemocní-li smyslové ústroje, je pocit nemožný, nebo aspoň není správný. Od dráždivosti smyslových ústrojů, od periferních a střediskových drah, je odvislý vznik i síla pocitu

Obrazy vzpomínek a fantasie umísťuje anatom a fyziolog Meynert v různých nervových buňkách. Vypočítává, že je miliarda uzliných buněk v kůře mozkové, čím by různé dojmy měly dosti vlastních nositelů. Munk míní, že se obrazy vzpomínkové určitého smyslu umísťují snad kolem střediska, vždy v širším a širším kruhu dle toho, jak byly pojaty. Jednotlivá vzpomínka potřebuje prý jen malou uzlinu nervových elementů a různé vzpomínky jsou odvislé od různých takových uzlin. „Bessmer toho nepřijímá. Je to „velmi hrubě mechanický způsob pojmání“ a proto neuspokojuje. Přijímá výklad, jež zastává i Ebbinghaus, o střediskách associačních, jež spojují sféry smyslové. Toto mínění dokazuje Tigerstedt. V každé polovici mozkové jsou tato střediska ve 3 různých oddílech: přední (= čelní), střední (= insulární), zadní (= temeno — týlní — skráňový). Zvláštnosti přináší sebou již relativní poloha jejich k jednotlivým sférám smyslovým. Zadní je mezi sférou zrakovou, sluchovou, čichovou a hmatovou. Wundt je připouští částečně také. Ale i působení smyslových středisk je nutné jak při tvoření představ fantasie tak i při jednoduché reprodukci věcí dříve zažitých, tak i při znovupoznání. Ve střediskách smyslových jsou zajisté jediné dřívější pocity t. j. složky dříve poznaných obrazů, ne sice ve skutečnosti, nýbrž jako dispoice, podmínky to reprodukce. Dle počtu pocitových složek nebo vzpomínkových působí ta neb ona smyslová střediska se středisky associačními. Odtud patrna i závislost smyslových představ od pochodů nervových v mozkové kůře.

Cit je snůška momentů smyslového poznání s prvky smyslové schopnosti snahové a je podmíněn pocitem anebo představou, řídě se jimi ve svém rázu. Cit jako pocit rostou do určitého maxima, pak počíná bolest.

Obyčejně přesahují-li maximum, škodí organismu. Může ovšem u nemocného organismu býti opačně. Cit takto pojat patří ke schopnostem snahových. Působí na oběh krve a dech, ač tyto nejsou hlavními jeho momenty. Je-li cit velmi silný, mění se v náruživost a vášně anebo nálady; je mezi nimi pouze rozdíl stupňový. Známý jsou city estetické, elementární, vznikající souladem, úměrností, rythem. Intensita citu, síla, bolest, změny tělesné, porucha normálního pochodu představového jsou charakteristickou vlastností affektu. O sídle citů není nic známo. Úzká závislost jejich od vědomých pocitů a představ, jakožto jejich příčiny, a blízký vztah jejich ke spontánním pohybům, jakožto jejich následkům, poukazuje na velký mozek, v němž jsou smyslová střediska motorická. Že jsou city odvisly od tělesného ústrojí, dokazuje podráždění vnější části. Totéž platí i o pudech a spontánních snahách.

Shrneme-li dosavední zaručenou lokalisaci v mozku, máme: pro schopnosti motorické,¹⁾ jež působí spontánní pohyby je přední a zadní závin centrální mozku s částí závinu čelního, jež patří k oddílu mozku, zvanému operculum. Jednotlivé části motorické schopnosti odpovídající jsou z velké části velmi dobře známy, tak že snadno lze určit, která část odpovídá ruce, noze, svalům prstů, svalům řeči. Motorické části pravé hemisféry odpovídají svalům levé části těla a naopak. Poruchy jejich odpovídají poruchám pohybu: nemocný nemůže hýbat rukou, nohou, dostavuje se afasie, agrafie, nemocný nerozumí čtenému a pod. Všechny tyto poruchy nazývají se zjevy Herderovy. Schopnosti sensorické (t. j. psycho-senzitivní),²⁾ ač není dosud vše důkladně prozkoumáno, všeobecně se umísťují v závinech temenních a týlních. Odejmu-li se tyto části, následuje ztráta smyslového poznání a ztráta pocitů. Při poruchách těchto trpí obyčejně celý mozek, zvláště když se dostaví úzkost, bezvědomí a pod. Tyto zjevy nazývají se Hirnerovy. Také Gutberlet takovou lokalisaci připouští.

Na základě těchto fakt možno říci: čtyři pásma kůry mozkové rozděluje se na velké množství sekundárních středisk, jichž míst dosud věda neurčila. Snad třeba předpokládati, že každý obraz smyslový nebo každá schopnost pohybu je umístěna a chráněna v paměti v určité buňce mozkové, od jiných rozlišné. Ač toho mnozí psychologové neuznávají, přece rceme jako Farges,³⁾ jsouce pamětliví, že nás namnoze k tomu opravňují anatomické, nebo fyziologické pokusy: „Je to pravděpodobno a v úplné harmonii s vědeckými fakty.“ Z toho již plyne, že nepřátelé Gallovi popírali mnoho, popírajíce princip lokalisace vůbec. Odtud G. v. Bunge⁴⁾ ve své fyziologické učebnici zastává se Galla; proto též praví Bessmer:⁵⁾ „Den verschiedenen Teilen des Gehirns sind verschiedene Teilen zugewiesen“, proto též takové lokalisace neodmítáme. Co zamítáme, je materialistický názor, který se s ní spojuje, jak uvidíme z následujícího.

Mnozí frenologové se odvolávají na dědičnost.⁶⁾ O ní tedy předně

1) Viz Geyser v díle cit. II. hl. § 2. Die mannigfaltigen motorischen Funktionen des Nervensystems str. 17—29.

2) Srovnej Geyser tamt. § 3. Die sensorischen Funktionen des Nervensystems str. 29—36.

3) Dílo cit. str. 153.

4) G. v. Bunge: Die Physiologie des Menschen 1. sv. Leipzig, 1901.

5) Die Grundl. d. S. str. 24.

6) Poněti psychiatrické degenerace zkoumal francouzský psycholog Morel, jenž, jsa věřícím křesťanem viděl v prvním člověku jak stvořen z ruky Boží normalní typ lidstva. Theologicky správně ovšem je vzítí typem přirozený stav člověka (statum naturae purae).

několik slov. Tělesné vlastnosti, tvar obličeje, podoba a pod. se mohou dědit. Tak na př. větší ret spodní prý jest charakteristickým u Habsburgů, nos u Bourbonů. Dědí se také schopnosti duševní? Hudební talent prý jest dědičným na př. v německé rodině Bachově; přírodních věd v německé rodině Gmelinově, astronomický v italské rodině Cassiniho, nebo anglické Herschelové, botanický ve francouzské rodině Jussieu-ově, právníký a přírodozpytský v rodině Neckerové, mathematický ve švýcarské rodině Bernoulisově. O mathematickém talentu zvláště a jeho tělesných znacích na lebce přednášel neurolog Möbius v Lipsku 22. října 1899. na sjezdě¹⁾ ve smyslu Gallově. Ukazoval to na lebkách mnohých matematiků. Také Gutberlet²⁾ uvádí příklad matematika, kterého sám poznal. Po intensivním studiu mathematických problémů bolela ho hlava, ba i při sebemenší mathematické úloze, ano i když četl delší mathematický vzorec. Při tom však mohl vytečně přemýšleti i o sebe těžších metafysických problémech, aniž by ho hlava rozbolela. Později intensivním studiem syrské řeči dospěl tak daleko, že nemohl bez bolení hlavy přečísti ani věty v orientální řeči, kdežto latinsky a řecky velmi dobře. Möbius soudí, že talentu mathematického nelze nabyti, nýbrž ukazuje se již v útlém mládí (jako na př. u Gausa) a dědí se zvláště od otce. Nevyvíjí se rovnoměrně s ostatními schopnostmi duševními, čemuž odpovídá také zvláštnost anatomická, silný vývoj vrchního vnějšího úhlu oční dutiny, hlavně na levé straně hlavy. Tuto abnormalní zvláštnost ukázal Möbius na četných lebkách matematiků a konkludoval. je zřejmě spojení této duševní zvláštnosti s viditelnou zvláštností tělesnou.³⁾

Co o tom souditi? Princip Gallův a Gallovu aplikaci, že tvar lebky odpovídá čistě duševní schopnosti jsme odsoudili. Úměrnosti mezi mozkiem a čistě duševními schopnostmi, jak dokážeme dále, nelze uznati. Proto odpovídám: Ať se jeví v některých případech vztah, jsou přece jiná fakta proti! Bůh, Tvůrce každé duše lidské, může ji obdařiti schopnostmi, jakými sám chce. Přímá dědičnost čistě duševních schopností není možná. Mohou se ovšem dědit vlastnosti tělesné a s nimi základní podmínky a vlohy smyslového poznání a snah, které se pak vyvinou za příznivých podmínek v talenty. Napodobení a výchova mají největší vliv. Jinak je tomu u vlastností tělesných. Zvláště dobře je prozkoumána nervová soustava. Je-li slabá, slabost její se dědí a s ní slabost duševní, ale tato ne jako taková, nýbrž se vyvíjí dle pozdějších okolností. Vlastní dědičnost duševní ve vlastním slova smyslu dokázati v jednotlivém případě je těžko. Nedostačí dokázati, že je táž nemoc u rodičů, nýbrž se musí dokázati, že životní zárodek sám byl poškozen, ježto pathologická změna zárodkového plasmatu může býti pouze přechodná nebo dlouho trvající.

Nyní je naší úlohou určití správný vztah mezi tělem a duší, mezi tělesnými a čistě duševními schopnostmi.

Krásný mythus Platonův⁴⁾ vyjadřuje naši základní myšlénku, srovnává lidskou duši s okřídleným dvojspřežením, které řídí vozka, by stoupalo v průvodu bohů strmou cestou k nebi. Ořové jsou různého druhu a původu. Skutečně: dva ořové táhnou vůz duše lidské. Dvoji síla v nás zápolí,

¹⁾ Wiener Klinische Rundschau 1900, 1. seš.

²⁾ Gutberlet der Kampf um die Seele str. 236—308.

³⁾ Über die Anlage zur Mathematik, Leipz. 1900.

⁴⁾ Phaëdrus vyd. Godofredus Stallbaumius 9. vyd. Lipsiae 1850, str. 98 hl. XXV. násl.

vedoucí k různému, vlastnímu cíli. Nejen Plato, nýbrž všichni hlubší myslitelé znají dvojí stránku v nás, všechna, i nejstarší náboženství. Také křesťanství. V genesi čteme: člověk stvořen a zhřešil. Pád jeho vysvětluje nám původ ořů. Slova evangelia podávají nám rozřešení: síla ducha nad tělem! Duše je na horizontě tělesného a duchového světa; duchový svět má prodchnouti tělesný. Člověk ponořen v obrazy smyslové má je proniknouti nadsmyslným světlem svých ideí rozumových, spořádati je, vyvýšiti je jako slunce, když proniká mořské hlubiny. Vůle, tažena do sítí smyslových snah, má ukázati energii své svobody, spoutati je a podrobiti přirozenost tělesnou duchu.

Žel — velmi mnozí tak nečiní! Křídla jejich poškozena, padají — ve smyslové hlubiny . . . Také vlny vědecké rozpoutány, jedna chce shltnouti druhou. Jsou hlavně čtyři, jež stanoví různý poměr mezi duševními a nervovými pochody.

Nejrozšířenější je dnes t. zv. psychofysický parallelismus. Dle něho jdou nervové a duševní děje vedle sebe, na sebe nepůsobí. Děje duševní působí na duševní, tělesné na tělesné, (psychické na psychické, fysické na fysické). Při tom všeobecný parallelismus tvrdí, že se ke každému fysickému jevu ba i k pohybu atomů pojí paralelně duševní jev. Důkazů — nepodává. Částečný parallelismus psychofysický mluví pouze o člověku a přechodném parallelismu mezi pochody v mozkové kůře a duševními. Nic duševního bez paralelního pochodu v kůře mozkové. Odvolává se sice na zkušenost, ale neprávem. Zkušenost ukazuje vzájemný vliv a odvislost, ne neodvislý parallelismus. Ústrojí cití, ale oduševnělé!

Druhý proud je dualismus.¹⁾ Duchové a tělesné pochody jsou úplně svérázné, při tom navzájem na se působí. Jiné jednoty mezi nimi není. Vzájemného působení, jako fakta, nelze odstraniti aprioristickým tvrzením. Mozek působí na náladu, vůle na síly mozkové.

Ze vzájemného vztahu mezi duchovým a tělesným vyvinula se domněnka (třetí proud) identity: duševní a fysické je totéž.²⁾ Pochod nervový, pocit, představa a j. liší se pouze různým hlediskem, s jakého se na ně díváme. Kde je jistota, tam působí. Sídlem duše je mozek, ježto je střediskem nervové soustavy.³⁾ — Ze zevnějšku se nám týž pochod jeví jako

¹⁾ Nesprávným je výklad Descartesův o vlivu a poměru těla a duše: Duše prý působí na tělo a tělo na duši fysicky.

²⁾ Geysler charakterisuje theorii identity: „Dieser Anschauung zufolge, der die Mehrzahl der modernen Psychologen huldigt, sind die leiblichen und seelischen Geschehnisse zwei verschiedene Erscheinungsweisen eines und desselben (uns in seinem Ansich unbekanntem) Realen, die sich in ähnlicher Weise notwendig begleiten, wie beim windgeschwellten Segel die konkave Innenseite und die konvere Aussenseite einander beständig korrespondieren müssen.“ Ale zaslouženě, řádně připojuje „Offenbar scheidet aber das unter diesem Segel treibende Fahrzeug des „psychophysischen Parallelismus“ an den Kleipen der im tätigen Verstande und freien Willen gegebenen Determinierung der physiologischen Vorgänge durch die Aktivität des Geistes.“ V díle cit. str. 490.

³⁾ A. Adamkiewicz: Die Grosshirnrinde als Organ der Seele 1902. W. Schuppe: Der Zusammenhang von Leib und Seele, 1902. Th. Ziehen: Über die allgemeinen Beziehungen zwischen Gehirn und Seelenleben, 1902.

pochod nervový, z vnitřku-li jej pozorujeme, jeví se jako pocit, představa a pod. Důkazů marně hledáme u obhájců této domněnky.¹⁾

Čtvrtý proud²⁾ rozeznává různé činnosti: pocity, smyslové představy, city a náruživosti vznikají společně z pochodu nervového i duševního; jsou to kony oduševnělého mozku. Chce-li kdo vysvětlit pocit, nedostačí mluvit pouze o pochodu nervovém, jako nedostačí říci: pocit je poznání. Oba prvky společně tvoří pocit. Totéž platí o představě, smyslné radosti nebo nelibosti. Vedle těchto jsou jevy, jež nejsou v naprostém spojení s nervovými pochody. Jsou to akty poznání a snahové, které podstatou svou nepřipouští při svém vzniku účasti hmoty. Je tedy trojí činnost: čistě fyzická (vegetativní, reflexní pohyby), čistě duševní (myšlení a chtění) a psychofyzická (smyslové poznání a snahy smyslové). Třetí činnost je metafyzickým mostem, jež Wundt žádá, by se mohla přijati vzájemná činnost duševních pochodů na tělesné a naopak.

Která z těchto teorií je pravdivou? Která vyhovuje?

Parallelismu připustiti nelze. Dokázán není a kdo ho chce zastávat, musí konečně všechna díla umělecká, básnická, malířská i hudební připsati pouze tělesnému činiteli, upadá nepřímo v absurdní domněnku identity činnosti duševní a fyzické.

Dualismus je pravdivý částečně. Duševní a tělesné pochody jsou svého rázu, působí na sebe, ale ne tak, jak tomu chce dualismus. Neřeší přemnohých jevů. Fakta, jichž se dovolává (vliv vůle na síly mozkové, vliv mozku na náladu), dají se výtěčně vysvětliti cestou jinou, aniž bychom upadli v dualismus, jemuž posledním základem je — materialismus a vede — k absurdní domněnce identity, monismu. Zastanci této domněnky jsou aspoň otevření. Podávají materialismus v celé nahotě, neobalují ho do různých jmen a spleťových řetězců. Ale tím je patrnější, že otázky o poměru duševních pochodů k tělesným neřeší, popíraje vlastně samu celou záhadu. (Příště dále.)

DAGOBERT BERG.

Záhadné orgány našeho těla.

Když v letech sedmdesátých předešlého století zavedeno bylo anti-septické³⁾ ošetřování ran, umožněno chirurgům provést těžké operace v nejhlubších útrobach lidských. Bylo umožněno odvážit se takových operací, které dříve nemožnými se zdály, a to ponejvíce s úspěchem úplným — ku blahu nemocných. Nezřídka však nabyli lékařové zkušeností méně utěšených. Tak při známých nádorech krku, (voleti), vyříznuta úplně chorobně znetvořená žláza štítná. Zdálo se to

¹⁾ Fechner užívá přirovnání: Koule je se zevnějšku konvexní, od vnitřku konkavní.

²⁾ Stäckl Psychcl. str. 477 násl. Gutberlet, Der Kampf um die Seele, str. 270 násl.

³⁾ Sepsis značí hnilobu; prostředky antiseptické jsou tedy prostředky protihnilobné. Bádáním nalezeny látky, které rozklad a hnilobu ran zabraňují.

zcela příhodným, neb dle tehdejších názorů, kteréž se až doposud i ve školních učebnicích zachovaly, nezdála se býti žláza štítná žádným pro zachování života obzvláště důležitým orgánem. Operace se skvěle zdařily a lékařové byli s výsledky nanejvýš spokojeni. Než neblahé následky se záhy dostavily. U osob takto operovaných, dostavilo se zvláštní chřadnutí celé soustavy tělesné (myxoedem); bylo na nich pozorovati ubývání sil tělesných i duševních, kůže svraštěla a tvrdla, vlasy vypadávaly, nehty stávaly se lámavými. Vůbec bylo pozorovati náhlé stárnutí těla a blbnutí ducha. K těmto příznakům družilo se šhubání údů a u mnohých dokonce záhy po operaci silné křeče, jež v těžkých případech i smrti končily. Zděšení bylo veliké, úplné odstranění žlázy štítné zavrhováno, neb nebylo lze déle o tom pochybovati, že žláza štítná jest pro zachování zdraví a života orgánem nanejvýš důležitým, neb výměšek její má úkol, neškodnými činiti jedy v těle vznikající.

Tyto smutné zkušenosti daly podnět k novému bádání, ve kterém se až podnes s největší horlivostí pokračuje. Útěchou především bylo, že pro nepřiměřeně operované nalezen záhy přiměřený lék. Vyříznuté štítné žlázy nahrazeny štítnými žlazami ovec, aneb léčeno extraktem, z těchto připraveným, čímž povážlivé poruchy zmizely. Nicméně nebylo všechno tak jednoduché a snadné, jak zprvu za to mělo. Různí badatelé, činíce pokusy na zvířatech, dospěli k různým výsledkům. Tak objeveno, že těsně vedle štítné žlázy se nachází zvláštní orgán, který pro svou nepatrnost dosud povšimnutí nadošel. Jsou to malé, asi jako hrách veliké útvary, ležící po dvou po každé straně štítné žlázy. Zovou se vedlejší štítné žlázy. Někdy jest poblíž štítné žlázy více takových malých útvarů. I tyto drobné orgány jsou pro zachování života nanejvýš důležité, jak pokusy na zvířatech dokázáno. Byly-li pokusným zvířatům všechny vedlejší štítné žlázy vyříznuty, pošla tato v krátké době, často i náhle, dostavše zvláštní křeče.

Úkazy tyto lze jen následovně vysvětliti: v nitru živoucího těla dějí se ustavičně chemické proměny. Nové látky se tvoří a staré rozkládají, potraviny se přeměňují a spalují. O mnohých zplodinách těchto zpotřebovaných látek již dávno víme, že jedovaté jsou a z těla odstraněny býti musí. Takovou jedovatinou jest ku př. kyselina uhličitá, unikající plicemi. Podobně i močovina, obsažená v moči a na dusík bohatá, může v krátké době vyvolati smrtelnou otravu močovinou (uraemii), je-li zadržena v krvi nebo ve tkáních lidských. Nedostatečné vyměšování kyseliny močové a ukládání močanů v těle tvoří podstatu dny. Počet takovýchto jedovatin jest mnohem větší, než se dříve za to mělo. Mnohé z nich již známe, většina jich však, a snad právě těch nejškodlivějších a ve svých účincích nejprudších, není doposud zevrubně prozkoumána. Tělo vyzbrojeno jest ku své ochraně orgány, které tyto tělesné jedy nepřetržitě a stále ničí. Dle všeho jsou i vedlejší štítné žlázy takovými tělesnými jedy ničícími orgány.

Vedlejší štítné žlázy nebo jich výměšky mění jistý druh škodlivých látek v látky netečné. Zastaví-li vedlejší štítné žlázy svou činnost, nebo se tyto snad úplně odstraní, nahromadí se v těle různé jedovatiny způsobující křeče, ba dokonce i smrt. Velice poučnými jsou v té věci pokusy italského lékaře Vasale, profesora pathologie na universitě modenské, které na psech konány.

Několika psům odstraněny dvě nebo tři vedlejší štítné žlázy. Po operaci dostávali psi sice lehčí křeče, zotavili se však záhy. Po několikaletých po-

zorováních mohlo zjištěno býti, že psům nedostatek vedlejších štítných žláz dotud nevadil, pokud jejich život klidně plynul a na výkonnost jich těla větších požadavků nekladeno. Ponechaná část vedlejších štítných žláz stačila úplně ku zničení tělesných jedovatin. Vše se však jinak utvářilo, nastaly-li okolnosti způsobující čilejší výměnu látek a tím i hojnější hromadění se jedovatin v těle. Onemocněla-li zvířata pokusná na poruchy střevní, na nějaký opar, svrab a pod., tu dostavovaly se vždy křeče. Obzvláště pro čubky takto operované byla doba březosti a kojení mláďat vždy dobou nebezpečnou. V době této napadeny bývaly nejprudčími křečemi, ohrožujícími vážně jich život. Professor Vasale ulevil těmto zvířatům tím, že jim v hojné míře podával výtažek z vedlejších žláz štítných. Příznaky tyto lze vysvětliti tím, že malý zbytek vedlejších žláz štítných stačil jen na jedovatiny, které se za obyčejných okolností v těle tvořily. Nastaly-li však okolnosti, za kterých výměna látek byla čilejší, tvoření se jedovatin hojnější, tu onen zbytek ku zničení těchto nestačil, nastala otrava a dostavily se životu nebezpečné křeče.

Tyto křeče, které pozorovati lze u zvířat vedlejší štítné žlázy zbavených, vyskytují se nezhledka také u lidí. Eklampsie nazývají se tyto křeče, zachvacující náhle ženy zdánlivě úplně zdravé a silné v době těhotenství a po porodu dítěte. Záchvat nastane náhle s bezvědomím a bezcitností, svalstvem celého těla to křečovitě škube, tvář zmodrá, tepna jest nepravidelná, dech jest chraptivý a z úst vystupují pěny. Pohled na nebohé trpitelky jest srdce rozrývající. Záchvat trvá někdy jenom minutu, ale může trvati i hodinu a ještě déle, a nekončí vždy příznivě. Počítá se, že mezi 400 porodů vyskytuje se vždy jedna eklampsie, a že ze zachvácených žen a jich dítek umírá asi jedna pětina až čtvrtina. Příčina této těžké choroby není doposud úplně vyšetřena, má se však za to, že v krvi nahromadí se odpadky z výměny látek matky i plodu, a ty, nedostatečně byvše odstraněny, že jsou příčinou oněch křečí. Jest domněnka, že jedovatina tato jest jakousi kyselinou, neví se však jakou.

Vasale míní, že eklampsie vyskytuje se jenom u osob majících vedlejší štítné žlázy nedostatečně vyvinuty, tak že tyto nestačí činiti neškodnými jedovatiny, hromadící se za jistých okolností ve velikém množství v těle lidském. Bylo-li by tomu skutečně tak, musel by výtažek z vedlejších štítných žláz léčivě a ochranně působiti. A v pravdě užito tohoto prostředku v Itálii při několika případech eklampsie s uspokojivým úspěchem. Arcif není tím léčivá moc tohoto prostředku nepopíratelně dokázána, neboť, jak známo, jen nepatrný počet záchvatů eklampsie končí smrtelně.

Ve věci té nabudeme teprve tehdy jasného rozhledu, podaří-li se nám jedovatiny, způsobující křeče, osamotňiti, a léčivé výměsky vedlejších štítných žláz důkladně poznati. Rozhodně jsou bádání, činěna v tomto směru, velikým pokrokem; krokem, který nás důkladnému poznání mnohých záhad více přiblíží. Důležitost tohoto bádání vynikne tím zřejměji, povážíme-li, že eklampsie i u dítek hojně se vyskytuje.

Lid nazývá tyto křeče psotníkem, božcem, vředem a j. Čím jsou dítky mladší, tím více jsou těmto křečům vystaveny. Záchvat nastává náhle a jest průběh jeho úplně podoben eklampsii žen. Také děti upadají v záchvatu tom v bezvědomí, tvář zbarví se do červenomodra, dech stává se nepravidelným, z úst vystupují pěny. Větší část dítek se sice uzdraví, mnoho jich však v záchvatu umírá.

Ještě jiný neduh jeví se křečemi. Je to epilepsie čili padoucnice. Jsouce

již za prastarých časů známa, vyzývala vždy poznov ostrovtip lékařů, avšak až doposud nebylo lze s určitostí příčiny její zjistiti, aneb nemylně působící lék proti ni najíti. Mnohá pozorování zdála se tomu nasvědčovati, že u padoucníci stížených jsou nervová centra, ležící v šedé hmotě mozkové, chorobně podrážděna. Nejedná-li se v tomto pádu o samootravu těla, pro to schází doposud důkazy.

Někteří badatelé léčí některé druhy křečí, způsobené jedovatinami těla, výtažky, připravenými ze šedé hmoty mozkové. V nejnovější době připravil takovýto výtažek petrohradský lékař J. Poehl a zavedl jej do obchodu pode jménem „cerebrin“.¹⁾ Činěny jim četné pokusy a někteří lékaři tvrdí, že nový tento lék v různých případech dobře účinkuje. Před nezměrnými nadějemi třeba se však doposud stříci.

Neméně záhadným orgánem, o jehož úkolu v ústroji našeho těla doposud pramálo bylo známo, jest žláza Thymova. U zvířat jmenuje se brzlik a jest pro svou bohatost na bílkoviny a pro svou snadnou stravitelnost velice oblíbeným a zvláště pro nemocné velice doporučeným pokrmem. U teplokrevných zvířat jest žláza tato jenom v mládí vyvinuta. U člověka roste až do druhého roku, potrvá až do desátého roku a počne pak zakrňovati a ubýváti, až úplně zmizí. U obojživelníků a plazů jest Thymova žláza po celý jich život dobře vyvinuta. Poněvadž studenokrevným zvířatům cevy mizní scházejí, soudí se, že Thymova žláza tyto asi nahraňuje; u teplokrevných zvířat, majících cevy mizní, stává se zbytečnou a mizí s vývojem těla. Jak již podotknuto, dosáhne Thymova žláza největší vyspělosti v mladých letech, a to ne bez příčiny, neb koná rostoucím mladistvému tělu služby nesmírné důležitosti. Mladým psům byly Thymovy žlázy vyříznuty a tu zpozorovány na operovaných zvířatech nanejvýš nápadné změny. Vzrůst kostí zakrňel, mimo to zůstaly kosti měkkými, ohebnými a snadno zlomitelnými. Zlomené kosti nesrůstaly u nich tak pravidelně, jako u zvířat zdravých. Na zlomených místech tvořila se místo pevného tkaniva kostního pouze měkká vlákna tkaniva spojného, čímž v těchto místech tak zvané nepravé klouby povstávaly. Bezdečně připomíná nám tento úkaz křivici, rhachitis čili anglická nemoc, která tak často u dětí se vyskytuje. Zkoušena-li moč operovaných zvířat, shledáno, že jich ledviny vylučují v přílišné míře vápenaté soli, a sice dva- až pětkrát více než zdraví mladí psi, kteří nebyli operováni, avšak stejným způsobem krmení a ošetřováni, jako psi operováni.

Nad ledvinami nachází se malý, trojúhelníkovitý plochý útvar, od anatomů nazvaný „nadledvinkami“, který však nemá žádného vztahu ku činnosti ledvin. Před šedesáti asi léty přišel anglický lékař Addison na zvláštní, dle něho nazvanou nemoc. Počíná poruchou zažívacích ústrojů, které se později přidružuje všeobecná slabota těla a duševní zmalátnělost. Později nabývá kůže barvy popelavé, která konečně až do bronzových odstínů přechází. Touto nemocí stížení umírají ponejvíce velice náhle, majíce před tím nezřídka epileptické záchvaty. Nemoc ta nazvána nemocí bronzovou aneb Addisonovou. Již Addison zpozoroval, že lidé touto nemocí stížení, mají nadledvinky porušeny a chorobny. Pozdějším zkoumáním však shledáno, že tomu vždy tak nebylo, nýbrž že i nervy, poblíž nadledvinek ležící,

¹⁾ Cerebrin jest bílý, krystalický prášek, podstatná část nervstva, nejspíš i bílých krvinek! připravuje se z mozku živočišného.

chórobou tou stíženy byly. V nejnovější době činěny pokusy, takové nemocné léčiti výtažkem z nadledvinek, avšak nedocílono žádoucího úspěchu. Až teprve dalšími výzkumy souvislost této nemoci s nadledvinkami částečně objasněna. U zvířat skládají se nadledvinky ze dvou od sebe oddělených žlaz, kdežto u člověka jsou obě v jedno spojeny, tak že kůra nadledvinky lidské odpovídá jedné části nadledvinky zvířecí, kdežto dřev nadledvinky lidské odpovídá části druhé. Dle toho vykonávají nadledvinky u člověka dvojitou funkci. Kůra zbavuje tělo jedovatin, dřev opět vylučuje šťavu, která na činnost žaludeční a střevní působí.

Na spodní části mozku, za oním místem, kde se nervy zrakové křížují, nachází se kmen mozku, malý, žlaznatý to orgán. Až do nedávna nevědělo se nic určitého o účelu tohoto orgánu. Dle novějšího bádání zdá se, že i tento orgán různým účelům slouží. Možná, že podporuje činnost žlázy štítné, neb bylo pozorováno, že u zvířat, jimž žláza štítná odejmuta byla, se stával větším. Jiní badatelé opět tvrdí, že výtažek z tohoto působí dráždivě na činnost srdce a cev krevních. Podobně účinkuje však i žláza štítná, vyměšuje-li šťavy ve větším množství. Otrava přílišnými výměsky žlázy štítné způsobená, má snad za následek Basedowskou nemoc, kterou poprvé maryborský lékař Basedow v polovici předešlého století zevrubně popsal. Nemoc Basedowova jeví se jmenovitě třemi příznaky, totiž nápadným zrychlením tepu, značným vypoulením obou očí a patrným i hmatným zvětšením žlázy štítné (vole). Vedle těchto tří hlavních příznaků choroby nařikají si nemocní skoro vždycky ještě na celou řadu poruch jiných. Uvádíme jenom záchvaty třesení (rukou), pocení, rychle se střídající pocit horka a zimy, všeobecnou slabost svalovou a zřetelné chřadnutí.

K jiným výzkumům o podstatě činnosti mozkového kmene dospěl italský lékař Alberto Salmon. Dle jeho šetření obsahují výměsky této žlázy bromové látky, jichž se v lékařství užívá při značnějším stupni nespavosti. Zásoboval by tedy dle toho tento orgán mozek látkou uspávací. Výše jmenovaný italský badatel tvrdí, že výtažek této žlázy při nespavosti dobré služby koná. Zakrněním kmene mozkového vzniká prý nespavost; poněvadž však orgán tento ve stáří se umenšuje, byla by nespavost starců tímto vysvětlena.

Než dosti těchto příkladů! Jest ještě více záhadných orgánů v našem těle. Účelem těchto řádků jenom jest na to poukázati, jak veliké a široké ono pole jest, ku jehož prozkoumání nezdařené radikální operace štítné žlázy podnět daly. Jsme k díkům zavázani neunavným badatelům, jejichž neúmorná činnost zjednává nám hlubší poznání o podivných a tak nesmírně spletitých zařízeních našeho organismu. Než zkušenost nás také poučila, že ne vše zlaťo jest, co těmito pokusy a výzkumy objeveno bylo.

Můžeme směle říci, že ve výkladu různých příznaků více chyb nežli tref se podaří. Proto třeba v oceňování četných nových léků, jež na základě těchto prací se doporučují, vyčkávací stanovisko zaujmouti. Tím se však naše naděje do budoucna pranic neumenší. Věda lékařská dostala se takto na nové dráhy, na nichž po čase skvělých úspěchů ku blahu trpícího člověčenstva dosáhne.

ANT. SELLNER.

Škola proti tuberkulóze.

(Pokračování.)

XIII.

O čistotě oděvu.

Nezáleží na tom, vždy jen míti oděv dle své volby, jako spíše na tom, aby byl vždy čistý.

Prádlo dobře vyprané, punčochy pečlivě spravené, boty v dobrém stavu musí býti v souhlasu s novými šaty a koketním kloboukem.

Abychom se vyhnuli nákaze, je rozumno nepůjčovati nikomu neb si nevypůjčovati žádného oděvu. — Nežli se v rodinách dají nositi šaty mladším po starších, je dlužno pečlivě je desinfikovati.

Prádlo, plátěné kabáty stačí dobře vyprati — látky, jež nelze prát, dají se do desinfekčních přístrojů.

V místech, kde není těchto přístrojů, jako na venkově, má každá rodina pec na pečení chleba.

Pec je též dobrým desinfekčním přístrojem, je-li chléb upečen a vytažen, vloží se tam oděv.

Desinfekční prostředky na oděvy, na matrace, na koberce atd., jsou tedy každému po ruce.

Otázky. Proč je se chrániti nastuzení při dítkách? — Jakým nejlepším způsobem jest odívati malé dítky? — Je jim flanel potřebným? — Kdy je dobře jej upotřebiti? — Je rozumno nechati dítky běhati bosy? — Je důležitá čistota v oděvu, v prádle, v plátěných kabátech; jaké opatrnosti dlužno šetřiti? — Které desinfekční prostředky jsou každému po ruce?

Cvičení slohová. Pište přítelkyni a povězte jí, jak rády myslíte na něžnou matčinu péči ve vašem mládí a vylište vroucí city vděčnosti a lásky, jež vám zanechala tato vzpomínka v srdci.

2. Máte malého půlletého bratříčka; vaše matinka vám ho svěří, abyste ho uchránily rýmy, nastuzení atd.

Úvahy: V zdravotvědě jest označiti, co by mohlo býti lepší, nejlepší. Opatrnost je nejvzácnější vlastnost, jež má míti dobrá matka, je záhodno, aby se dívky záhy naučily býti opatrnými. Milujeme naše drahé rodiče, kteří svou milou péčí a každodenní starostí dovedou oddáliti od nás nemoci a nebezpečí.

XIV.

O obydlí.

„Kam nechodí slunce, tam chodí lékař“, praví perské přísloví. Vzduch a slunce jsou skutečně nezbytny všemu, co dýchá: lidem zvířatům, rostlinám. Rostlinám v poli se tak nedaří při zamračené obloze jako při hřejném slunci, květiny v bytech záhy zanikají, nedáme-li je občas na čerstvý vzduch.

Ptáček v kleci, třeba byla zlatá, nemá té síly, nemá toho skvostného peří, jako ptáci na svobodě.

Tak jest i s lidmi, kteří pracují, spí, v bytě špatně větraném neb nedostatečně osvětleném. Stávají se znenáhla chudokrevnými, vysilují se a nepozorovaně se připravují na nemoc, na tuberkulosu, která je uchvátí bez milosti.

„V bytech temných, stísněných se rodí neduhy, z nichž vyvěrá tuberkulosa“, píše Brouardel ve své zprávě o šíření tuberkulosity. „Počet nebezpečných styků se množí v příčině malého místa vykázaného každému obyvateli“, dokládá týž spisovatel.

Korosi v Pešti nastínil, že úmrtnost vzrůstá počtem obyvatelů bydlících v jedné místnosti.

Dle toho při nakažlivých nemocech se jeví úmrtnost 20% pro obyvatele, kteří bydlí sami neb po dvou v pokoji, 29% pro 3—5 lidí v jedné místnosti, 79%, je-li více než 10 osob v bytě.

J. Bertillon žádá pro ozdravení poměrů :

1. Dítky mají potřebí mnoho čistého vzduchu, nesmí tudíž spát v úzkých a tmavých pokojích jako obyčejně. Je jim dáti místnost prostrannou, kde lze vzduch snadno obnovovati a kam světlo vniká v hojnosti.

2. Vzduch ložnic nesmí býti otravován ani sousedstvím žumpy ani pohyblivými kamny ani nečistotou neb nepořádkem, neboť z dvou činitelů vyvěrá nezdravost bytů a to z nepořádku a z nečistoty.

Nezávisí ovšem vždy na vůli rodiny míti byt dle svého pohodlí, tolik však je v moci všech, aby všude zavládl pořádek a čistota.

Každý, chce-li zůstatí zdrav, může do široka otevřítí okno, aby obnovil vzduch, který vstupuje pro chudého jako pro bohatého s podmínkou, dá-li se mu přístup.

Každý může kartáčovati obuv a oděv mimo pokoj, plivati do plivátka z pola naplněného vodou.

Všechny hospodyně mohou čistiti podlahu mokrým hadrem neb koštětem namočeným ve vodě, stíratí prach s nábytkem suchým hadrem na místě jej oprašovati peřím.

Každý nájemník, než-li byt přijme, může chtítí, aby parkety a strop byly čisty, čalouny, tato hnízda mikrobů, aby byly nahrazeny jinými, by se předešlo nebezpečí nákazy.

Je v moci všech rodičů, aby nespali s chlapcem neb dívkou, neboť mnoho nemocí se přenáší s matky na dceru, s otce na syna.

Matka a dívky mohou z rána odkrýti postele, peřiny a přikryvky vyvětrati na vzduchu a na slunci.

Je na vás, mladíci a dívky, abyste byli chrabří a resolutní vůči tuberkulose, která decinuje lidstvo. Na vás jest užítí mocné zbraně, jakou vám podává hygiena, využitkovati neviditelného a jistého prostředku, jež vám nabízí čistota, abyste zamezili strašné nemoci a ochránili se před špatnými následky nemoci té.

Dívka, anděl domácího krbu, užije svého přesvědčivého vlivu, aby dala porozumětí těm, kteří ji obklopují, hrozící nebezpečí, aby zachovávali předpisy a návody hygieny, jež jim zajišťují zdraví, radost a štěstí.

Při desinfikování vedeme si rozličným způsobem, nejobyčejněji pálíme v bytě síru. Na krychlový metr vzduchu se počítá 20 g síry, třeba však dbáti opatrnosti, aby nezčernaly kovové předměty.

Jiného způsobu užívá zdravotní úřad v Limoges; desinfekují totiž koncentrovaným amoniakem. Litr stačí na místnost menších rozměrů. Otvory do komína, dvěře a okna se ucpou, položí se na zem 3—4 talířky, do kterých se naleje amoniak, načež se zavrou dvěře a za dvě hodiny je desinfekce hotova. Posléze se otevrou okna, aby se obnovil vzduch a po hodině můžeme v pokoji bydlet jako před tím, aniž jsme musili něco z bytu stěhovat.

O t á z k y. Proč vzduch a světlo jsou potřebny pro ty, kteří dýchají? — Co praví lékař ve své zprávě o šíření se tuberkulosity? — Proč je čistota nevyhnutelná, aby pojistila zdravý byt? — Kterak máme méstí a prach stíratí? — Kterak stláti postel? — Která jest úloha mladé dívky? — Kterak si budete počínati, desinfekující byt?

Cvičení slohová. 1. Jakmile jste dospěly, jest vaší povinností udržovati byt v stálém pořádku a v čistotě. Kdybyste metly koštětem, zvířily byste prach, v němž jsou bacilly osob tuberkulosních; jakému nebezpečí byste vydávaly lidi; jak si v té příčině povedete?

2. Popište vnitřek domu, kde vládne čistota, kde se zachovávají hygienické zákony a řekněte, které předpisy opatrnosti bylo by dobře zachovávatí?

Ú v a h y. Zdravá duše v zdravém těle. Nejpříjemnějším domovem nebývá nejelegantnější; nýbrž ten, který slyne pořádkem a čistotou, kde vládne dobrá mysl a dobrá shoda; v takovém jsme nejšťastnějšími.

XV.

O čistotě těla.

K čistotě oděvu a obydlí, o čemž jsme svrchu mluvili, lze připojiti čistotu těla, neboť hygienikovi je „půl zdraví“.

Čistotou podporujeme činnost kůže, zabraňujeme prachu, aby se na ní neusazoval, mikrobům, aby nevnikaly do tkaniva; čistotou oddalujeme nákazu a chráníme se tuberkulosity.

Kdybychom byli natřeni pokostem, jenž by zabránil vnikání vzduchu, nežili bychom dlouho, ježto by škodlivé látky se nemohly vypotiti a otravovaly by naši krev.

Kdybychom nepopřáli tělu potřebné čistoty, vytvořila by se na kůži vrstva nečistoty, jež by podobně působila jako fermež.

Čistotou těla nerozumí se jediné obličej a ruce, ale celé tělo.

Obličej a ruce, jež jsou odkryty, musíme častěji umývatí než ostatní tělo, oddělené oděvem od styků zevnějších předmětů.

Obličej a ruce musíme mýti pečlivě každého rána, když vstaneme. Ruce se musí umývatí mimo to před jídlem a po něm a vždy, kdykoli se zamažeme nějakým nečistým předmětem.

Na zuby a ústa nezapomínejme, jak jsme se o tom již zmínili.

Co se týče uší, je záhodno je občas zbavití mazu, ježto by vytvořil jakousi zátku, jež by mohla způsobiti nahluchlost neb docela hluchost.

Lázeň nohou, každý osmý den, je zdraví nevyhnutelná. Je to nejlepší prostředek, abychom si uchopali teplé nohy.

Nic není tak odporného jako dlouhé a špinavé nehty. Neukusejme jich, jak někteří děti činí, ale ostříhejme je častěji nůžkami; u rukou je zaokrouhlíme, u nohou je necháme hranaté, aby nezarůstaly.

Nic není odpornějšího jako nečistý nos. Nosu je věnovati tolikéž náležitou pozornost. Není čekárnou, kde čekají mikroby, aby vnikly do dýchadel. Opatrná příroda dala nosním výtokům ústí ven.

(Příště dále.)

BEDŘICH KONAŘÍK.

Antialkoholismus na školách v hodinách náboženských.

Nejsem proto, aby zavedeno bylo poučování o alkoholismu na školách jako samostatný předmět vyučovací. Jsouc předmětem povinným, pozbylo by mnoho na působivosti, při klassifikování svádělo by k mechanismu, při zkoušení spojeno jsou snad i s tresty sebe morálnějšími, vzbudilo by u mnohých nechuf a odpor. Polovice užitku bylo by ta tam. Lépe je v každém předmětu vyučovacím příležitostně dotknouti se alkoholismu.

Kdežto v jiných předmětech možno probrati alkoholismus vždy po určité stránce, lze probrati jej v náboženských hodinách nejen po stránce ethické, ale též zdravotní, (Nezabiješ!) hospodářské, (Nepokradeš!) a sociální.

Cílem náboženského vyučování má býti vnitřní nábožensko-mravní proměna a ucelení žáků. Katecheta má nejen seznamovati žactvo s pravdami náboženskými, ale má je i vychovati v pevné, křesťanské charaktery. Má uváděti v činnost nejen rozum, ale i vůli.

Výchova vůle pod zorným úhlem křesťanské mravouky má býti učitelí náboženství cílem. Uč mládež sebevládě, uč ji odporovati s úspěchem každé neřesti, hlavně nestřídmosti.

Přednáška¹⁾ moje má býti maličkým theoreticko-praktickým příspěvkem k rozluštění otázky, jak má katecheta účelně vésti mládež ku střídmosti, po případě ku abstinenci.

Mluvíme-li na nejnižším stupni dětem o nestřídmosti, neukazujeme jim nějakého nového, naprosto neznámého hříchu. Je bohužel nestřídmost na venkově i v městech zjevem tak všedním, že děti přicházejí do školy s představou o opilci, o opilství řádně vyvinutou.

Kdežto však dosud jednak výchovou domácí, jednak příkladem dospělejších, byl dětem zjev opilce něčím komickým, ku smíchu dráždícím, musí katecheta dbáti o to, aby dětem byl opilec něčím nikoli pohrdání, ale spíše politování hodným. Katecheta musí dětem ne ubožáka, ale neřest jeho zošklivěti.

¹⁾ Přednáška konána na sjezdu antialkoholickém v Praze o svátcích svatodušních.

Nesmí však při tom dětem opilce fatalisticky omlouvat: „On za to nemůže, nemějte mu to za zlé, to už je jeho nemoc.“ — Naopak, musí dětem vysvětliti, a pořád na srdce klásti, že člověk může za své činy, že je za ně vždy a všude zodpovědným.

Svoboda vůle, zodpovědnost za své činy, — vědomí o těchto dvou mohutnostech, nechť si děti odnášejí ze školy.

Pokud při alkoholismu není člověk zodpovědný za své činy, zvláště při alkoholismu akutním, nepatří do školy obecné. Děti na to ještě nestačí. To může a má probrati katecheta na škole střední, a professor morálky na fakultě theologické. Ovšem nelze v této věci předložit nějaké určité pravidlo, může poukázati pouze na různá mínění, jak a pokud jsou alkoholici zodpovědní za své činy, a přidržeti se toho, jež nejvíce by odvracelo od fatalistické nezodpovědnosti a naprostého popření svobodné vůle. Učitelé morálky na vyšších učilištích musejí poukázati na to, jak jeden a týž čin alkoholika nutno posuzovati zcela různě u 1. alkoholiků, vášní svou úplně zblbělých, 2. alkoholiků, kteří stíženi jsou mimo to různými nemocemi (epilepsií na př.), jakožto podstatnou příčinou abnormní reakce mozkové (tak zv. opilost patologická) a konečně 3. u alkoholiků, u nichž naprosto žádných klinických zjevů není. Tito jsou zcela beze sporu zodpovědní za své činy v opilosti. Učitel morálky může poukázati též na komický zmatek, jaký panuje o zodpovědnosti alkoholiků v trestním zákoníku u různých národů kulturních. Naprosté kontrasty ukazují zmatek pojmů, neujasněnost v celé té otázce, a vybízejí k intensivnímu studiu jak moralisty, tak zákonodárce a právníky.

Vraťme se však ku škole obecné.

Základem vyučování náboženského má zde býti biblická dějprava. Tato nemá býti pouhým vyučováním dějepisným, ale podstatně náboženským. Má podporovati náboženské poznání, má působiti na náboženské a mravní smýšlení žáků.

Už při výkladu o stvoření světa může katecheta dotknouti se významu a účelu některých rostlin. Proč stvořil Bůh révu, ječmen, brambory, ovocné stromy? Aby plody svými člověka živily. Stvořil je Bůh proto, aby si z nich člověk dělal jedovaté nápoje? Zajisté ne!

Další příběhy biblické musí podati s jistou opatrností, zvláště tam, kde Písmo mluví lapidárně.

Jednaje o potopě v končinách Eufratu a Tigridu — neboť potopa všeobecná je nepřipustná — může katecheta za hlavní příčinu zkaženosti onoho národa označiti nestřídmost. Co s lidem, co s národem, opilství oddaným, tělesně a mravně schátralým, co s potomstvem otráveným? Možno od takového národa čekati něco zdárného? Prozřetelnost sama stará se o to, aby takový lid smeten byl s povrchu země, by ostatní lidstvo nekazil, jednak příkladem zlým, jednak otrávenou krví svou. Přichází potopa, jež vyhlazuje zhýralce. Jediný se zachraňuje Noe, muž střídmý, jenž „nezná síly vína“, plný síly, protože bezúhonosti. Ten je se svou rodinou vyvolen, by život a další bytí národa prodloužil. Jen zachovalý, střídmý měl právo na milování a další život . . .

Jak se jmenuje náš národ? Čím ukážeme lásku k svému národu? Střídmostí. — Tak mu zajistíme další trvání, aby nebyl smeten, ne sice potopou, ale něčím jiným s povrchu země.

Na témž Noemovi může katecheta ukázati příklad nezaviněného

opilství. Tak byl dalek Noe nestřídmosti, že neznal ani síly vína, a když je více okusil, zůstal ležeti opilý, na pohoršení synu Chámovi.

Vám jsem však děti, vysvětlil, co je v takovém nápoji, že je v něm cosi omamného, co by vás sklátilo k zemi. Pro vás by ta výmluva neplatila „neznaje síly vína“. Jste poučeni o tom, co víno, pivo, kořalka jest. Nezbude, než abyste se jich naprosto střežli . . . Jak nehezky se choval Chám k otci svému! Šel jsem nedávno za humny, ležel tam též opilý člověk, a dva hoši z této třídy se mu posmívali . . . To bylo ošklivé od nich. Když uvidíte takového člověka, nemáte se mu smát, první, co vám má napadnouti, je myšlenka: Já nebudu nikdy takovým! atd.

Za hlavní příčinu z k á z y Sodomy uvádí Písmo mravní perversi. O té musí katecheta na nižším stupni naprosto pomlčeti, na vyšším velmi taktně se jí dotknouti. Ale za to může docela bezpečně promluvit o jedné z příčin, totiž o nestřídmosti, jež byla ne-li původkyní, tedy jistě průvodkyní zvrhlosti pohlavních v Sodomě. Podobně jako při potopě světa, tak také zde, neměl práva na další bytí lid nemravný, a byl příšerným způsobem zničen. Prozřetelnost se postarala, že bleskem zapálena ložiska asfaltu a nafty v okolí Sodomy a Gomorrhý, čímž vzala tato města i s obyvatelstvem za své.

Samson, nazirejský, jehož matka nesměla nápoje opojného pít, nesměl též vína požívat. Týž byl obdařen silou obrovskou, že hračkou mu bylo lva roztrhati, železné brány města Gázy na zádech k Hebronu odnésti, rukama svýma hodovní dům zbořiti. Té síly mu nepropůjčila sice abstinence, — ale abstinence neochromila síly té. Samson nepil a jaký byl silák! Jak nedobře jednájí ti lidé, kteří myslí, že vínem, pivem, kořalkou sílu tělesnou zachovají, zvětší a podporují . . . Jakých látek potřebuje naše tělo? Bílkovin, tuků, cukrů!

Jak nepatrné množství, nebo zhola nic neobsahují lihoviny z těchto látek! Skýva chleba obsahuje více živných látek než dva litry piva. Kolik tisíc dělníků je v Anglii a ve Švédsku, kteří nic nepijí z lihových nápojů, a jsou lepšími pracovníky, více snesou, zdravější jsou, nežli ti dělníci, kteří se „lihovinami posilují“!

Předchůdce Kristův, Jan Křtítel, jak sugestivní to postava pro naši ideu!

„Bude zajisté veliký před Pánem: a vína a nápoje opojného nebude pít,“ řečeno o něm už před jeho narozením. Vědom svého velkého úkolu přípravného, žije Jan přísně, pokrm jeho je přírodní, nejjednodušší, nápojem jeho čistá voda . . . A z ruky tohoto velkého světce přijímá Kristus křest . . . Kristus měl úctu k tomuto světci-abstinentu, neviděl v abstinenci nic bláznivého, přemrštěného . . . Někteří z Vás, milé děti, umínili jste si, že nebudete pít lihovin. Vystojíte možná, až ze školy vyjdete, proto mnoho od lidí nerozumných. Budou se Vám smát, budou vám nadávat. Budete si z toho co dělati? Vzpomeňte na sv. Jana Křtitele vždy, který byl prvním abstinentem v Novém Zákoně, vzpomeňte si, jak Kristus Pán ho měl rád.

Ze Starého Zákona má se zmíniti katecheta ve vyšších třídách o Nazirejských a Rechabitech, a ukázati na nich, jak stará jest abstinence, a sice abstinence na podkladě náboženském. Je toho též třeba k objasnění abstinence

Krista samého.

Kristus, Bohočlověk, měl všechny dokonalosti v míře největší. Tedy také jeho střídmost byla nejpřísnější, byla abstinencí.

Na měšťanských a na středních školách může katecheta vyložit význam slov: nazarejský a nazaretský, jichž se o Kristu užívá.

18krát užívá Nový Zákon o Kristu slova Nazaretský. Jménem tím naznačuje původ Kristův z městečka Nazaretu. Jednou užívá Nový Zákon (Matouš II. 23) o Kristu slova Nazarejský (— „aby se naplnilo, což povědino bylo skrze proroky, že Nazarejský slouti bude.“) Význam slova toho je týž, jako na 14 místech Starého Zákona, kdež zmamena příslušníka židovské, náboženské společnosti abstinentské, t. zv. Nazirejských. Z toho místa evangelisty Matouše soudí mnozí na abstinenci Kristovu.

Studentům však bude se vtírat sama sebou na mysl námitka: Kristus nemohl býti Nazirejským, vždyť sám pil víno. Výslovně to sice nestojí v Písmě, ale připusťme to. Všichni židé, tedy i Nazirejští, museli beránka velikonočního požívat. S tím bylo spojeno požehnání číše vína, z něhož každý upítí musel, byť jen maličko. Tomuto zvyku obřadnému podrobil se tedy asi i Kristus. Chtěl asi mimo to ukázati, že nesmí se považovati víno za něco absolutně zlého, démonického, chtěl nepatrným svlažením rtů vínem ukázati na vzor střídmosti, a chtěl se asi též vyhnouti přemrštěností farisejů, jež tolikráte káral pro jejich zvrácené pojmy a zásady.

Kristus žil příkladným životem chudobného člověka, aby chudobné těšil, bohatým byl vzorem, byl tedy živ co nejprostěji. A chudobní židé živili se jen chlebem a vodou.

Kristus žil jako zbožný žid. Dle vykladačů Písma většina zbožných židů zdržovala se vína i masa (Kornelius, Daniel 1. 12). Konečně jako prorok; všeobecným zvykem proroků zdržoval se i on vína.

Studentům napadne však tato myšlenka: Proč proměnil Kristus vodu ve víno?

Kristus chtěl zjeviti židům svou slávu a moc. Musel použiti k tomu něčeho z denního, všedního života. Dle sv. Augustina a Jana Zlatoústého chtěl židům ukázati, že je týž, který v révě vodu ve víno mění. Co zde činí pomalu, během měsíců, to činí před očima židů najednou, aby ukázal všemocnost a božskost svou.

Nedá se mysliti, že Kristus proměnil svatebčanům vodu ve víno, aby je k rozpustilé nestřídmosti svedl. Něco jiného je též, denně pít víno, a požívat je pouze při řídkých příležitostech, na př. při svatbě.

Konečně může katecheta promluvit o tom, jaké to asi víno mohlo býti; že to bylo asi sladké víno nekvašené, nealkoholisované. Takového užívali Egypťané, takové tanulo asi bibli na mysl (dle Dr. Norrmanna Kerra 38krát), o takovém je asi zmínka v Odyssei (9, 208), a takového užívaly (dle Baronia) římské matrony. Toto víno bylo vlastně čistou, přirozenou šťávou, z hroznů vytlačenou, sladké, živné, výtečně chutnájící.

Skutečného vína používali židé velmi zřídka, a přimíchali vždy mnoho vody, jsouce velmi střídmi. Nemyslitelno je, že by Kristus podnapilým lidem dal ještě vína; takové lidi by jistě poslal domů.

Také se bude vtírat studentům tato námitka:

Proč Kristus ustanovil při oběti nejsvětější jako materii ku proměnění víno?

Někteří vykladači (s Korneliem) chtějí, že toto víno bylo hebrejské „tiroš“, mošt, velmi sladký a občerstvující nápoj.

A proč by to nemohlo býti víno skutečné? Nesmíme zase ve své abstinenci zabíhat do xrajností! Nesmíme ve víně hledati něco démonického,

absolutně zlého. Při církevním užívání vína je všechno nebezpečí nestřídmosti vyloučeno. Víno je dále výborným symbolem krve Kristovy. Jako hrozny při výrobě vína jsou vytlačeny do poslední kapky, tak bylo tělo Kristovo poslední kapky krve při jeho umučení zbaveno. Víno, nestřídmě pito k nečistotě svádí, — totéž víno, jako v kapkách několika použito, posvěceno je Kristem k účelu rituálnímu. A konečně víno přirozené málokdy svádí lidi k nestřídmosti. Co žene je v opilost, to jsou vína umělá, alkoholizovaná, rafinovaně připravovaná, a zdraví lidskému nesmírně nebezpečná.

Proč stvořil Bůh víno, a vůbec lihoviny, když jsou původem tolika zlého?

Málo vtipná námitka! Bůh stvořil révu, jejíž ovocem jsou hrozny, a ty jsou potravou velmi živnou. Teprve člověk zmocnil se výroby vína z hroznů. Podobně bychom se mohli ptáti, proč stvořil Bůh ječmen a brambory, když se z nich robí pivo a kořalka. Na to odvětime: Tyto rostliny jsou Tvůrcem určeny k potravě, a teprve člověk jich zneužil k výrobě lihovin.

Nepřátelé abstinence rádi by ještě z jiných míst Písma vytáhli námitky své. Tak s velkou oblibou citují místo sv. Pavla k Timoteovi: „Nepij již vody, ale pij maličko vína pro svůj žaludek a svoji častou chorobu“.

Katecheta upozorní žáky již předem na toto místo a vysvětlí jim, že z toho místa nenásleduje nic morálně závazného pro náš život. Je to rada čistě soukromá, přátelská a výslovně se mluví o vínu, jako o léku, a výslovně se praví „pij maličko vína“. Jiného výkladu není. Ano, spíše pro sebe můžeme místa použít. Z textu je totiž patrné, že Timoteus nepil před radou Pavlovou vůbec vína, že byl nějakým zásadním abstinentem, a že pouze pro jeho chorobu radí mu Pavel použití vína „maličko“ t. j. jako léku.

Bible ostatně nesmí se dovolávat ku rozhodnutí lékařských a přírodních hádanek. A když už se používá bible, nuže, proč nevšimnou si odpůrci našich oněch míst Písma sv., jež pro nejpřísnější střídmost, ba, pro abstinenci mluví.

Katecheta nechť poukáže žáky na tato místa Písma:

„Bujná věc jest víno, a bouřlivé opilství: kdožkoli v těch věcech kochá se, nebude moudrým.“ (Přísl. 20, 1.) „Kdo miluje hodování, bude v chudobě: a kdo miluje víno, a tučné věci, nezbohatne.“ (Přísl. 21, 17.) „Nebývej na hodech pijanů, ani na kvasích těch, kteří snášejí maso k jedení: nebo ti, jenž hledí pít, a dávají snůšky, stráveni budou: a oblečena bude v hadry ospalost.“ (Přísl. 23, 20—21.) „Komu běda? Čímu otci běda? Komu svády? Komu jámy? Komu bez příčiny rány? Komu červenost očí? Zdaž ne těm, kteříž meškají při víně, a snažní jsou u vypíjení číší? Nehleď na víno, když se žlutá, když se stkví ve sklenici barva jeho: vchází lahodně, ale naposledy jako had uštípne, a jako bazilišek rozlije jed. Oči tvé hleděti budou na cizí ženy, a srdce tvé mluvití bude převrácené věci. A budeš jako ten, kterýž spí uprostřed moře, a jako snem pojatý správce lodí, ztratě veslo: a díš: Bili mne, ale nebolelo mne: tahali mě a já nic necítil: kdy procitnu, a opět naleznu víno?“ (Přísl. 23. 29—35.)

„Dělník opilec nezbohatne, a kdo pohrdá malými věcmi, pomalu zahyne. Víno a ženy činí odpadlci moudré a uvádějí trest na smyslné“ (Sirach 19. 1—2).

„Jak dosti má člověk vycvičený na mále vína, a ve spaní neobtěžuje tě, a nepocítíš bolesti. Bdění, žluč a hryzení má člověk nestřídmý: spaní ke zdraví jest při člověku skrovném: spáti bude až do rána, a duše jeho s ním se bude kochati.“ (Sirach 22—24.)

„Oheň zkušuje železa tvrdého: tak víno vinití bude srdce pyšných v opilství pité. Rovněž jako život lidem, jest víno v střízlivosti: budeš-li je pítí mírně, budeš střízliv. Jaký jest život toho, kterýž si škodí vínem? Co oklamává o život? Smrt! Víno od počátku k obveselení stvořeno jest, a ne k opilství. Plesání duše a srdce jest víno mírně pité. Zdraví duše i těla jest střídmý nápoj. Víno mnoho pité, činí popouzení, i hněv, i pády mnohé. Hořkost duše jest víno mnoho pité. Smělost z opilství jest nemoudrého obraz, umenšuje síly a dělá rány. Při kvasu na víně nekárej bližního: a nepohrdej jím při veselosti jeho, slov hanlivých neříkej jemu, a nedotírej naň upomínáním.“ (Sirach 30—42.)

„Ale i ti pro víno nevěděli, a pro opilství pobloudili: kněz i prorok nevědí pro opilství, pohlceni jsou od vína, bloudí v opilství, neznají vidoucího, neumějí soudu.“ (Isaiáš 28, 7.)

„A jakož víno pijícího oklamává: tak bude muž pyšný, a nebude okrášlen.“ (Habakuk 2, 5.)

„Pak-li by ten služebník řekl v srdci svém: Pán můj prodlévá přijítí, a počal by bítí služebníky a služky, a jísti a pítí a opíjeti se: přijdeť Pán služebníka toho v ten den, v kterýž se nenaděje, a v hodinu, kteréž neví, a oddělí jej, a díl jeho položí s nevěrnými.“ (Luk. 12, 45—46.)

„Hleďte pak, aby snad nebyla obtížena srdce vaše obžertstvím a opilstvím, a pečováním tohoto života: a aby nepřišel na vás ten den náhle.“ (Luk. 21. 34.)

„Jako ve dne poctivě choďme; ne v hodování a v opilství . . .“ (Řím. 13, 13.) „závisti, vraždy, opilství, nestřídmosti, a tím podobné věci: o kterýchž vám předpovídám, jakož jsem prve pravil vám, že kdo takové věci činí, království Božího nedojdou.“ (Galat. 5. 21.)

„A neopíjejte se vínem, v němžto je chlipnost: ale naplnění buďte duchem svatým (5, 18.)

„Protož nespěme jako i jiní, ale bděme, a střízliví budme. Nebo kteříž spí, v noci spí: a kteříž opilí jsou, v noci opilí jsou, ale my, kteříž jsme synové dne, střízliví budme.“ (I. Tessal. 5, 7, 8.)

Při církevních dějinách na měšťanské a střední škole může katecheta poukázati na dějepisce Baronia, jenž na základě různých dokumentů dokazoval úplnou abstinenci apoštolů. Řehoř Nazianzenský svědčí o sv. Petru, že živ byl jen zeleninou a vodou. Totéž svědčí Hege-sippus o sv. Jakobovi, Klement Alexandrinský o sv. Matěji. O sv. Jakubu ml. praví církev „Nepil vína ani ničeho opojného, zdržoval se též masa . . .“ Zdržovati se masa a vína, bylo něčím u prvních křesťanů naprosto obvyklým. Sv. Pavel k Římanům píše: Jest krásné, nejísti masa a nepítí vína, a nečiniti ničeho, co by bratra mého pohoršilo . . .“ Z toho vidno, že abstinence od masa a vína byla za něco přirozeného považována, a neabstinence za něco neobvyklého, co pohoršovalo . . .

Dějepisec Fleury tvrdí, že křesťané více se postili, nežli židé. Půst jejich pozůstával v tom, že jedli pouze jednou za den, a sice večer, že se zdržovali vína, a modlili se.

Kniha „Pastor“ napomíná, „aby už z rána byl křesťan skromný a modlil se, aby jedl pouze chléb a pil pouze vodu, a aby vše zbytečné chudobným rozdal“.

Za porušení postu se považovalo, pil-li někdo mimo večeri.

Abstinence není pro křesťana něčím naprosto novým. Tkví svými kořeny v prvním křesťanství.

Katecheta promluví o tom, když probíráš xerofagii (někteří křesťané nejedli nic vařeného), a xerofagii (jedli pouze sušené potraviny, zdržující se masa a vína, a šťávu a cukr obsahujících potravin). Xerofagie byla zvláště rozšířena za dob pronásledování křesťanů.

Vedle biblické dějepřavy jest další pomůckou vyučování náboženského katechismus. Tento bývá kamenem úrazu pro mnohé. Vytýkají se mu ne snadné definice, neztravitelnost, nepřístupnost atd. Předhazuje se, že katechismus ubíjí náboženské vzdělání a citění, a odnáší-li si mnoho z mládeže nechť k náboženství vůbec, že je to vlivem mechanického vpravování katechismu do útlé duše mládeže.

Mají tyto výtky jistou oprávněnost. Hledí-li katecheta na osvojení si katechismu jako na cíl a vrchol náboženského vzdělání, pak ovšem nepřispívá takováto výchova ničím k utužení náboženského citění. Takovéto mechanické dření katechismu ubíjí ducha, a znechucuje dětem náboženství celé na vždy. Na katechismus musí se hledět jako na vodítko pro učitele a jistou příručku ku domácímu zopakování dobře propracované látky už ve škole pro děti.

Užívá-li se katechismu správně, dle všech moderních paedagogických a methodických pokynů, může přinésti dosti užitku. Tím ovšem nepopírám důležitost jistých oprav v různých nezáživných definicích, a nutnost úpravy katechismu v duchu českém a populárnějším.

Řekl jsem, že v naší ideji antialkoholické může katechismus mnoho prospěti.

Vezměme hned čtvrtou prosbu otčenáše:

Ve čtvrté prosbě otčenáše prosíme, by nám Bůh dáti ráčil všecko, čeho denně pro tělo i pro duši potřebujeme.

Tak zní definice katechismu. Jak vděčná příležitost, promluvíti o všem, čeho tělo naše ku zdraví svému, a zdárnému vývoji potřebuje.

Tělo naše potřebuje bílkovin, cukru, nerostných látek, tuku. Bez tuku se obejde lidská výživa, nikoli však bez nerostných látek (zvláště živných solí) a bílkovin a cukru. Čím potrava prostější, čím přirozenější, tím záživnější a prospěšnější. Za nápoj hodí se nejlépe voda a mléko. Nápoj líhový buď neobsahuje živných látek (kořalka) nebo nepatrné množství (pivo, víno), nelze však o žádném z nich říci, že by byl živným, zdraví potřebným, pro stavbu těla nutným. Nelze považovati třeba pivo za tekutý chléb. V krajici chleba více je živných látek, než v půl litru piva. Líhový nápoj nesmíme tedy zařazovati mezi chléb vezdejší, nesmíme jej zahrnovati do své modlitby, a mezi své denní potřeby.

V šesté prosbě otčenáše prosíme, by nás Bůh pokušení ke hříchu chránil aneb nám milost dal, abychom nad ním zvítězili.

Pokušení k nestřídmosti budete míti v životě mnoho. Pokušení ta přijdou sama, ani se nenadějete. Budete-li na svatbě, budou vás nutit do líhovin. Přijdete-li na výlet, budou vás lákat, abyste s nimi si připili. Přijdete-li k odvodu, zrovna vás potáhnou nerozumní mladíci, abyste se opili, a hulákali po městě a po vesnici. Budete na učení, nebo na studiích, v továrně, a tu ve volných chvílích, po studiu, po výplatě, v neděli, — potáhnou vás do hospod . . . Není hříchem ještě samo o sobě jít do hospody, ale hříchem bylo by vydávati se svévolně a lehkomyšlně do pokušení. Není možno skoro zachovati střídmost a jistou míru při dlouhém vysezování v hostinci. Upřímně vám radím jako přítel, varujte se hospody vůbec. A když už tam

jíti musíte — pořádá se tam třeba poučná schůze — aby hostinský nebručel, poručte si třeba sodové vody, nebo nějaké kyselky. A bylo by to něco zlého a směšného, kdybyste si dali sklenku mléka? Ve Švédsku a Norsku jsem viděl v hostincích, že místo lihovin i k obědu si poručeli mléko. A nikdo se nad tím nepozastavoval! (Příště dále.)

M. JIŘÍČKOVÁ.

Jak učím dějepisu ve 2. třídě trojtřídní školy obecné.

Podněvadž jsem stále na smíšené, venkovské, ménětřídní škole, vyžádala jsem si, abych směla též na vyšší třídě vyučovati. Celou vyšší třídu míti, bylo by proti zákonu, ale dána mi 1 hodina týdně, když v 1. třídě mám náboženství — země- a dějepis.

Je to velmi málo času, a velmi mnoho látky. Je třeba časem šetřiti a každé chvílky využítkovati. Hned na dodzim některý den po vyučování беру děti na vycházky, jednou hochy, po druhé děvčata. Na země- a dějepisné zkušenosti z těchto vycházek častěji v roce se odvolávám.

V I. díle Jursovy čítanky, která je pro 2., 3. a 4. školní rok škol trojtřídních, jsou následující články dějepisné:

179. Křesťanský letopočet.
180. Pověst o Čechovi.
181. Naší dávní předkové.
182. Libuše a Přemysl.
183. O Horymírovy.
184. Počátky křesťanství na Moravě.
185. Bořivoj a Lidmila.
186. Svatý Václav.
187. „Svatý Václave, vévodo české země!“
188. Sv. Prokop. (Báseň.)
189. Svytihněv II.
190. Soběslav I.
191. Z doby krále Václava I.
192. Rudolf Habsburský.
193. Král Václav II.
194. Eliška Přemyslovna.
195. Karel IV., Otec vlasti.
196. Král Jiří a jeho šašek.
197. Císař Josef II.
198. Z mládí císaře Františka Josefa.
199. O císařovně Alžbětě.

První hodinu dějepisnou začínám dějinami naší školy. Dne 2. února r. 1891. byla na místě staré školy odpoledne po požehnání slavnostně vysvěcena Popíši podobnou slavností, děti to zajímá. Pak vykreslím na tabuli domeček přízemní, uprostřed nízké dvěře, z každé strany 2 okna, v levo byla třída, v pravo byt pro pana učitele. Vedle domečku vykreslím stromeček. To je ten veliký ořech vedle naší školy v tělocvičně. Když v r. 1889. starou školu bourali, stála právě sto let. Děti snadno vypočítají, že

stará škola byla stavěna v r. 1789. Před školou stojí u nás kostel, vedle kostela fara. Kostel byl postaven na místě starého kostela v letech 1857—1858. Kolik let stojí?

Fara byla stavěna po francouzské válce v r. 1809. V r. 1805. byla zde na kopci Prateckém, který ze školních oken zavírá náš obzor na severu, bitva rakousko-rusko-francouzská. To je ta bitva, co na její památku pálí na Vše Svaté, v předvečer Dušiček u nás po okolních kopcích ohně.

Vycházkou na „Hrubý Sadkov“, kde byla před 450 lety ves téhož jména, místní dějiny zatím ukončím.

Příští hodinu pokračuji: Lidé od pradávna znamenité události si pamatovali a zaznamenávali; při tom zapisovali kdy, kterého roku se to nebo ono stalo. A tomu říkáme dějepis. Před narozením Krista Pána byl nejvzdělanějším národ římský. Římané již před narozením Krista Pána psali a měli dějiny a roky počítali od založení města Říma. Bez letopočtu dějiny nejsou možné. Židé zas své události čítali od stvoření světa. My křesťané čítáme od narození Pána Krista a rok, který letos píšeme, je tolikátý po Kristu Pánu narození. Všechna léta až do 1. sta let, tvoří první století. Léta po 100 letech až do 200 let tvoří II. století, atd.

(Pokud je mi známo, v některých domech čtou životy svatých, zvlášť mučedníků.)

Víte, jak v prvních dobách po Kristu Pánu byli křesťané pronásledováni a mučeni. Když Kristus Pán žil a ještě v těch prvních stoletích po něm užíváno letopočtu buď židovského, buď římského. Konečně v VI. století bylo již křesťanské náboženství rozšířeno a od panovníků uznáváno a tu počali všichni všeobecně v dějinách i jinde užívat letopočet křesťanský. (Čl. 179.) Vycházka ke „třem kámenům“. Na jednom z nich je rok 1676: Nemáme jen dějepis psaný v knihách na papíře. Tu je část dějepisu vyryta do kamene. Náhrobní kámen, který kryl ve starém kostele hrobku, rozbili na dláždění v panském dvoře. Na některém kusu doposud znáti vyrytý nápis. — Děti, nepohrdejte věcmi starými a památnými. Co je staré, je vzácné. Neničte je!

V r. 1905. bylo zde objeveno rozsáhlé velmi staré (předhistorické) pohřebiště, které nám podává důkaz, že již před Kristem Pánem byla zde osada.

Také zde na blízku nalezeny byly staré mince při kladení drenáží; mince jsou bez nápisů, drobné, stříbrné denárky, velmi neuměle pracované, ražené jen po jedné straně na ručním stroji. (Asi z dob válek husitských?) Jest žádoucí s větší šetrností s takými památkami zacházeti, a též pamatovati na školu. Po čase mohli bychom zde míti malé místní museum. Nemáme jen dějin psaných v knihách na papíře. Takové nálezy mnohdy nás teprve přesvědčí a objasní nám mnohé místo v dějepise psaném.

Pak se držím čítanky až ke čl. 188. Po čl. 187. vykládám zkrátka o Boleslavcích, o sv. Vojtěchovi a připomenu polského krále Boleslava Chrabrého, který Moravu připojil k říši polské. Morava byla v moci Poláků až do r. 1029. Boleslav Chrabrý zemřel již o 4 léta dříve, ale po jeho smrti počaly mezi jeho dědici hádky o trůn. Kníže Břetislav I. dobyl Moravy a z Hnězdna, které bylo tehdy hlavním městem říše polské, přivezl do Čech ostatky sv. Vojtěcha. Tehdy panoval ještě v Čechách Břetislavův otec Oldřich. Kníže Oldřich založil klášter na Sázavě. (Báseň Xav. Dvořáka: Sv. Prokop, čl. 188.) Břetislav I. založil klášter v Rajhradě r. 1048. (Rajhrad jest od nás asi 3 hod.) — Po smrti Břetislavově panoval syn jeho

Spytihněv II. (Spytihněv I. byl syn Bořivojův a Ludmilin.) K tomu čl. 189. Spytihněv II.) Po Spytihněvu II. následoval první král český a bratr předešlého Vratislav II., o kterém naše čítanky se nezmiňují.

Ku článku 190. Soběslav I., jsou pomůcky: obraz kaple sv. Jiří na hoře Řípu a stříbrné mince markrabí moravského Oty Černého. (Vyobrazeny jsou v Kosinových Dějinách světových II.)

R. 1255 činí se první zmínka o naší vesnici a tu mezi články přidávám a vsunuji důležitější události z místních dějin a z dějin Moravy (dle Dvořákových Dějin Moravy).

Zvláště r. 1481. jest pro nás důležitý, kdy zpustošená ves Hrubý Sadkov, celá — a část Malého Sadkova připadly k Otnicím, tehdy z velké části zpustošeným.

Obležení města Brna Švédy nemohu vynechat. Pro krátkost času řeknu jen dětem, že to byla válka, která 30 let trvala a Švédové, že mají svou zemi od nás na sever — za mořem. Dvakrát Brno obléhali, nikdy nedobyli, ale za to daleké okolí, až na naši vesnici vypálili a vyloupili. Tenkrát zanikla u nás tvrz a fara, které zde byly již od r. 1255; zanikly též vesnice Horní a Dolní Šinkovice, jejichž pole mají zdejší občané.

Nejstarší matriky jsou z r. 1698. Asi krátce před tím, byla fara obnovena. Tvrz již vystavena nebyla, zůstal jen panský dvůr, který patří od r. 1623. knížatům z Liechtenštejna. Tomu pánovi patřily též pozemky u Slavíkovíc, na kterýchž císař Josef II. r. 1769. v srpnu oral. Císař Josef navštívil Moravu celkem dvanáctkrát a byl přítelem lidu selského. Nyní jsem u čl. 197: Císař Josef II. — Pak již naše čítanka má jen článek o císaři Františku Josefovi a článek o císařovně Alžbětě. Jistě že letos v jubilejním roce každý učitel žákům svým mnohem více poví ze života našeho panovníka, než kratičké ty články podávají.

Poněvadž je velmi málo času ve II. třídě pro země- a dějepis, vykládám žákům v I. třídě v názorném vyučování o svatém Cyrillu a Methodějovi a připomenu jim, že v Uhřicích (kudy chodě od nás do Žarošic na pouť a nocují tam) je v kostele dosud kámen, na kterém stál sv. Methoděj, když tam našim předkům kázal. (Ve II. tř. žáci si na to vzpomínají.) Dále v názorném vyučování vykládám o sv. Václavu, sv. Vojtěchovi, sv. Ludmile, o Tatarech na Moravě a křesťanech na Hostýně, o sv. Janu Nepomuckém a blah. Janu Sankandrovi, o Svatopluku a jeho synech. V I. třídě nezachovávám chronologie jako ve II. tř., obvykle učím podle svátků.

Rozhled školský.

Úleva při maturitních zkouškách na učitelských ústavech. Ministerstvo vyučování vydalo výnos, kterým se ustanovují nová pravidla pro zkoušky dospělosti na ústavech ku vzdělání učitelů a učitelek. V podstatě se v nich stanoví, že — a to již při letošních zkouškách dospělosti — mají mítí ústní zkoušky ráz zkoušek koloquia, při němž ve všech případech sluší upustiti od méně důležitých podrobností a dbáti zvláště důkladného

porozumění o podstatě. Zkušební látka ze zeměpisu a dějepisu vymezuje se podobně jako na středních školách a má po výtce obsahovati dějiny a zeměpis Rakouska. Po 6 všedních dnů, které předcházejí bezprostředně před ústní zkouškou dospělosti, budou míti chovanci IV. ročníku prázdnou. Úlohy pro praktické cvičení budtež examinandům sděleny tři dny napřed. Zároveň nařizuje se, aby příště byla pro ústní zkoušku z vyučovací řeči kandidátům předložena 3 themata, z nichž kandidát za půl hodiny oznámí učiteli, dozorem pověřenému, thema, které si ku zpracování zvolil. Privatisté, kteří již mají vysvědčení dospělosti ze střední školy anebo z dívčího lycea, budou konati zkoušku pouze z předmětů, kterým se na střední škole nebo na dívčím lyceu neučilo závazně, tudíž bezpodmínečně i ze školní zdravotní vědy.

Výsledek jednání ankety o učitelských akademiích. „Jednota Komenského“ schválila na mimořádné své valné hromadě výsledek rokování ankety o učitelském vzdělání, již pořádala. Výsledek jest tento:

1. Dosavadní vzdělání kandidátů učitelství na paedagogiích naprosto nedostačuje po stránce všeobecné i odborné; ústavy ty jsou přeplněny počtem předmětů, věnují přílišnou pozornost předmětům všeobecně vzdělávacím i věcem vedlejšími na újmu vlastního odborného vzdělání paedagogického, trpí vůbec přílišným mechanismem a methodikařením; konečně přijímají se do nich žáci ve věku, kdy nelze ještě rozhodnouti, hodí-li se vůbec k tomu povolání.

2. Ústavů učitelských nelze reformovati, ani přidáním přípravy, ani ne ve smyslu návrhu, jež učinili zastupci učitelských ústavů moravských v Přerově (11./2. 1906) a obnovil řed. Čihař, aby totiž ústavy rozšířeny byly na 5 ročníků a to tak, že by první čtyři podávaly asi tolik vzdělání vědeckého, kolik vyšší třídy středních škol, poslední ročník pak byl věnován pouze vzdělání odbornému. Nutno konstatovati naproti tomu, že by pak první 4 ročníky byly zbytečnou reduplikací nynějších středních škol a že jediný poslední ročník naprosto by nestačil vzdělání odbornému, theoretickému i praktickému.

3. Učitelstvo má vzhledem k osvětové, politické i sociální důležitosti svého povolání právo na vzdělání akademické, jako jiné stavy (obchodní, hospodářský, zvěrolékařský atd.), jehož již dnes se dostává učitelům vyšších škol, lékařům, kněžím i právníkům atd.

4. Odborné vzdělání nechť se oddělí místem i časem od vzdělání všeobecného. Toto ať poskytují úplné střední školy, gymnasia neb reálky (v budoucnosti reformované školy střední), při čemž zvláštními kursy buď postaráno o to, aby také absolventi středních škol odborných a dívčích mohli doplniti své vědomosti na míru pro odborné vzdělání učitelské potřebnou.

5. Odborné vzdělání paedagogické ať se poskytuje na dvouletých koedukačních vysokých školách paedagogických s vlastní samosprávou, svobodou učení, knihovnou i vědeckými ústavami. Vedle dějin paedagogiky i filosofie budiž tu vědecky podrobně i důkladně vykládáno o všech oborech výchovy tělesné i duševní, o psychologii, paedopsychologii, paedagogice všeobecné i didaktice jednotlivých předmětů, základních poznatcích biologických, právnických i národohospodářských, konečně o nauce o školské organizaci, zákonodárství i správě školní.

6. Pro praktický výcvik kandidátů budtež jen s vysokými školami paedagogickými spojeny cvičné školy, co možná různých kategorií s ne-

přebraným žactvem obého pohlaví, na nichž by působili pouze učitelé vynikající a kde by umožněno bylo i konati pokusy nových učebných method; mimo to buďtež konány pravidelné návštěvy a pokusy kandidátů na školách různých typů.

7. Tělesnému výcviku budiž věnována zvláštní péče. Vedením zkušených odborníků ať se v tělocvičnách zimních i letních, hřištích a pod. pěstují všechny obory tělesné výchovy, tělocvik, hry, plavání, koupání, bruslení, veslování i vycházky.

8. Učitelé na vysokých školách paedagogických buďtež osoby akademicky vzdělané, s doktorátem filosofickým, resp. medicinským a právnickým, znalé školství obecního i středního z vlastní praxe a vynikající odbornou činností literární.

9. Pro učitele škol měštanských nechť se zřídí vedle dvouletých vysokých škol paedagogických ještě roční kursy na fakultě filosofické, technice neb akademii umění; kandidátky učitelství ručních prací i pěstounky, vzdělávejtež se na samostatných kursech sloučených s vysokou školou paedagogickou.

10. Vysoké školy paedagogické buďtež zřizovány jen v sídle university a techniky i velkých měst venkovských (v Čechách na př. v Plzni, Budějovicích, Hradci Králové, na Moravě v Olomouci, Ostravě atd.); v místech university, ať učitelské vysoké školy tvoří samostatnou fakultu školskou, přiřazenou k universitě.

První reformní gymnasium bude na zkoušku zřízeno po prázdninách v Gmundenu.

Místo katolické university. Německé noviny doporučují, aby místo samostatné katolické university v Solnohradě, byli podporováni raději nadaní docenti, by se mohli habilitovati na nynějších universitách, jež nám židovstvo s liberalismem vyrvalo. Myšlenka zajisté rozumná.

Reforma měštanských škol. V neděli 31. května konala se ve Vídni porada zástupců organisací měšť. škol v Rakousku. Na programu byl návrh na změnu některých §§ říšského zákona z r. 1869 a 1883. Přijat byl s malými změnami návrh český. Návrh ten, jakož i příslušné petice dají se vytisknouti v dostatečném množství, zašlou se sborům v takovém počtu, by mohly získati podpisy od korporací, obcí, v nichž měšť. škola jest, a od obcí, v nichž měšť. škola má nebo může býti zřízena. Pak se odevzdají říšské radě.

Katolický spolek českého učitelstva na Moravě připravuje IV. vědecký kurs, který v době prázdnin v Olomouci odbývatí se bude. O přesné době kursu rozhodne valná hromada spolku na Velehradě koncem července t. r. (den bude oznámen v časopisech).

Směr kursu bude tentokrát vychovatelsko-hospodářsko-sociální. Výboru spolku podařilo se připravit ke kursu následující témata časová a získati pro ně i odborné řečníky:

1. Různé druhy půd a jich hospodářské vzdělávání.
2. Některé důležitější prvky chemie organické a jich pojednání na školách středních se zřetelem k praktické výchově hospodářské.
3. Organizace a sociální výchova rolnické mládeže.
4. Hospodářské a živnostenské zákonodárství na školách obecných a měšťanských.
5. Vydělečná práce mládeže školou povinné při zemědělství a živnostech a její následky mravně-sociální.
6. O výchově lidu a dorostu dělnického organizací křesťansko-sociální.
7. Žena rolnická a její výchova po stránce hospodářské.
8. Pokračovací školství průmyslové ve svém vlivu na řemesla a živnosti.
9. Učivo školy měšťanské po stránce hospodářsko-sociální.
10. Lesnictví a škola.
11. Vyučování náboženství na školách hospodářských a pokračovacích.
12. Školní zahrada a její výchovná důležitost.

Duchovní cvičení pro učitelky konají se v Brně od 24.—28. srpna t. r. v klášteře ctih. milosrd. sester sv. Karla Boromejského na Údolní ul. č. 37. Začátek v pondělí 24. srpna o 6. hod. na večer, ukončení v pátek ráno. Účastnice platí za celé zaopatření 6 K, beze stravy 3 K. Přihlášky přijímá představená zmíněného kláštera.

Duchovní cvičení pro učitele konají se na Velehradě od 17. srpna (večer) do 21. srpna ráno. Kromě těchto konají se duchovní cvičení: Pro paní a panny od 15. července večer do 19. ráno. Kněžské od 3. srpna večer do 7. ráno. Pro studující středních škol 2 nejvyšších tříd od 24. srpna večer do 28. ráno. Pro vzdělané (akademické) od 31. do 4. září. Přihlášky pod adresou: Kolej Tovaryšstva Ježíšova na Velehradě.

K reformě vyučování kreslení. „Komenský“, spolek pro reformu školství, pořádal ve dnech 25. a 26. dubna t. r. výstavku prací kreslířských žáků škol amerických, kterážto výstavka byla zakončena přednáškou pana prof. Boudy, známého propagátora nových směrů v kreslení. Přednáška měla za účel poukázat, že i na obecné škole jest potřeba pohnouti dosavadním systémem a přivoditi trochu více života předmětu, který pokládá dnes cizina za mluvu, rukou pronášenou. Proto tím více bylo vítáno, že o tomto požadavku promluvil odborník se širokým rozhledem. Přednášející vylíčil dítě před 6. rokem, které má smělost kresliti se zanícením vše, co vidí, skutečné věci, fantastické předměty, ba ilustruje, není-li omezováno. Příchodem do školy svážou se mu ruce osnovami. Fantasie se zničí, jest nuceno kresliti nepřírozně, bezúčelně, k samostatné práci se nepřivádí, krátce vykonává se na dítěti násilí, které přivádí odpor. Porovnáme-li kresbičky v době předškolní a zobrazování téhož dítěte po 5 i více letech, neshledáme žádného pokroku, nevidíme-li snad krok zpět. Tím, že se škola obecná obírá kaligrafií čáry a ornamentem, nejvzdálenějšími to prvky ducha dětského, kteréž nepřinesou dítěti žádného užitku, pracovala po celou dobu nadarmo. Kreslení naší školy jest ztrnulé, mrtvé, neboť se ku kresbě skutečných předmětů nedostává. Škola neučí znáti žactvo krásno přírody, ne-

tříbí vkus, žák nemá viděti, jest prost vkusu a spokojuje se také s nevkusným okolím. Tato stránka má veliký vliv i na poměry výrobní, hospodářské. Proti ztrnulosti ohradila se a bojovala nejdříve Amerika a myšlenky tyto dostaly se prostřednictvím Anglie do Evropy a to nejdříve do Francie¹⁾ a v novější době do Německa, kteréž se houževnatě reforem přidržuje. Kreslení vrací se k životu, dítěti dostává se do ruky štětec, barva, hrudka.

Přednášející líčí dále zastoupení států na výstavě v Paříži v r. 1900 v oboru nových směrů v kreslení, dále na kongressu v Bernu a konečně přípravy pro letošní kongres (od 3.—8. srpna) v Londýně, pro nějž se všude s velikou chutí pracuje.²⁾ Dále pojednává o tom, jaké boje musely se postupovati v začátcích sezony u nás, že musely se vyvracetí důvody, kteréž se opíraly o zdání, že dítě se přivádí novými směry v kreslení k vandalismu v přírodě a k povrchnosti, jak učitelstvo samo svým nákladem a pilí hledí se vzdělávati v moderním nazírání na kreslení a jaké kroky podnikla v nejnovější době vláda, snažíc se alespoň na průmyslových a středních školách reformám dopřáti místa. Na školách elementárních jest ještě cesta daleká. Zajímavými pro kruhy učitelské byly ukázky, kterak počíná si přednášející při vyučování kreslení na cvičné škole c. k. ústavu ku vzdělání učitelek v Praze.

Mužné slovo. V Pardubicích na učitelské konferenci školního okresu pardubického tamnější školní inspektor ve svém referátu promluvil významná slova: Mám-li pronésti diagnosu o učitelstvu, musím říci: Jste otráveni, — otráveni horečkou organisací a zdivočilým tiskem.

Jest poloviční zázrak, že se v Čechách našel muž s odvahou takovou! Jest to zdravá medicína oněm otráveným zdivočilcům z organisace. Spolek katolického učitelstva jest tímto výrokem rehabilitován a oprávněnost jeho existence dokázána.

Katecheti — denucianti? Neúprosná Nemeus zastihla Masaryka a jeho štáb z učitelstva za jejich „Zrcadlo katechetů“ Školní rada člen zemské školní rady v Království Českém Dr. Jindřich Metelka pravil ve své přednášce 30. dubna v Táboře „O některých otázkách národního školství“ mezi jiným: Lonského roku 1907 došlo zemské školní radě 30 disciplinárních vyšetřování. Když se zkoumala, přišlo na jevo, že v 25 případech učitel denuncoval učitele. — — Proslýchá se, že Masaryk vydá co nejdříve „Zrcadlo organisovaných denunciantů — pokrokářů“.

Stipendia školy učitelek vaření a hospodářství. Zemský sněm Markrabství moravského povolil chovankám jediné české školy učitelek vaření a hospodářství, jež zřízeža je při školách spolku „Vesny“ v Brně, čtyři stipendia po 100 K. Stipendia byla vyplacena kandidátkám letošního ročníku. Také stát věnoval stipendia chovankám této školy. Do letošního ročníku přijato bylo počátkem školního roku 1907/8 po vzkonaných zkouškách přijímacích kandidátek 15 (podle statutu smí býti nejvýš 16 účastnic) a to z Čech 9, z Moravy 6.

Přijímací zkoušky do I. ročníku ústavu ku vzdělání učitelek v Řepčíně budou se konati ve dnech 6. a 7. července, a to písemná zkouška (z češtiny a počtů) dne 6. července a ústní (z náboženství, češtiny, počtů, země- a dějepisu, přírodopisu, přírodozpytu a zpěvu; ruční práce a

¹⁾ Ne však na školách obecných.

²⁾ Rakousko bude zastoupeno Němci. V Čechách neděje se žádných příprav.

výkresy se předloží) 6. a 7. července. Přihlášky opatřené všemi doklady (křestním listem svědčícím o dokonané 15. roce žadatelčině, lékařským vysvědčením od okresního lékaře a vysvědčením z měšťanské školy) přijímá ředitelství ústavu do 5. července. Přijímací zkoušky do II. ročníku budou se konati dne 4. července.

Z Ustavu hraběte Pöttinga v Olomouci. K nejdůležitějším ženským učilištím, připravujícím pro praktický život budoucí ženy-hospodyňky patří bez odporu průmyslová a kuchařsko-hospodyňská škola Ustavu hraběte Pöttinga v Olomouci. — V uznání výsledků těchto škol udělilo ministerstvo obchodu v dorozumění s ministerstvem kultu a vyučování průmyslové škole Pöttingea právo, že vysvědčení školy té při ohlašování dámské živnosti krejčovské nahrazuje průkaz ukončení poměru uřednického — právo zajisté rovně důležité jako školu vyznamenávající. Doporučujeme školy ty rodičům dospívajících dívek co nejlépe. Prospekty škol těch zašle ředitelství ochotně na požádání.

Schválené a doporučené spisy. Výnosem c. k. zemské školní rady v Praze ze dne 10. ledna 1908 čís. 1365 schváleno a učitelstvu doporučeno bylo dílo: Jak vyučovati zeměpisu s oporou nových čítanek (na středním stupni obecných škol). Podrobně vypracované příspěvky k vyučování zeměpisu na základě nových čítanek Jursových pro školy obecné. Napsal Kl. David, professor zeměpisu na ústavě učitelek v Brně. Druhé, pozměněné vydání. Cena K 3.—, váz. K 3·80. — Táž c. k. zemská školní rada schválila dne 24. září 1907 čís. 45271 dílo: Jak vyučovati živočichopisu (na všech stupních školy obecné i měšťanské). Přihlížeje zvláště k životním zjevům, sepsal Josef Harapat. Cena K 2·50, váz. K 3·80. — C. k. zemská školní rada na Moravě výnosem ze dne 23. prosince 1907 čís. 29698 a c. k. zemská školní rada v Čechách výnosem ze dne 10. ledna 1908 čís. 1375 schválila a učitelstvu doporučila dílo: Nauka a methodka slohu produkčního ve škole obecné. Úvahy a zkušenosti doložené více než 170 ukázkami skladeb slohových z vyučování na škole obecné. Učitelstvu za průvodce vyučování slohu směrem psychologicky a individuálně založeným podává Ferdinand Bednář, c. k. okr. školní inspektor. Toto dílo vyšlo právě v druhém, rozšířeném vydání, jež upravil L. A. Hrázděra, c. k. okr. školní inspektor. Cena K 3.—, váz. K 4.—. Uvedené spisy vyšly v Nové Knižnici Učitelské nákladem Aloise Šaška ve Velkém Meziříčí.

Výnosem c. k. ministerstva kultu a vyučování ze dne 14. května 1908 č. 6013 schváleno bylo dílo: Josef Müller, Sloh v nových proudech vyučovacích, díl I., II. změněné a doplněné vydání. Cena K 3·80, váz. K 4·80 co kniha pomocná ku potřebě učitelstva škol obecných a měšťanských, jakož i ústavů učitelských.

„Vychovatelské Listy“

---

vycházejí 20. každého měsíce, vyjma měsíce srpen a září.

Roční předplatné **6 K** zasílá se administraci do Brna, Petrov č. 1. Za redakci odpovídá **KAREL TIRÁY**, katecheta v Ivančicích. - Týž přijímá všechny literární příspěvky. . . Administraci vede sl. Hedvika **Rubrová**, učitelka. . . Expedicí obstarává knihtiskárna **Ferd. Navrátila** v Ivančicích. - Tamtéž se zasílají reklamace.

Všechny příspěvky se honorují.
